

Karlova univerzita v Praze

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Jaro 1945 v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi

Spring 1945 in Brandýs nad Labem and Stará Boleslav

Jakub Potměšil

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Alena Míšková, Ph.D.

Rok: 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Jaro 1945 v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi“ vypracoval samostatně, pod vedením doc. PhDr. Aleny Míškové, Ph.D. a uvedl v seznamu pramenů a literatury všechny použité materiály.

Ve Staré Boleslavi dne 11. června 2012

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na následujících řádcích bych rád poděkoval doc. PhDr. Aleně Míškové, Ph.D. za vedení bakalářské práce, ke které přispěla mnoha cennými radami a připomínkami.

Dík patří též pracovníkům Státního okresního archivu Praha-východ se sídlem ve Zdibech-Přemyšlení, pracovníkům Národního archivu Praha, pracovníkům Archivu bezpečnostních složek Praha, jmenovitě Mgr. Jitce Bílkové, a pracovníkům Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi, jmenovitě Evě Kryškové, Dis.

Za poskytnutí rozhovorů, vzpomínek a fotografií děkuji plk. v. v. Ing. Zdeňku Zalabákovi, p. Josefu Klazarovi, p. Miroslavu Jeníkovi, p. Petru Encovi, p. Miroslavu Písačkovi a v neposlední řadě p. Jiřímu Pelnářovi.

Anotace

Cílem bakalářské práce „Jaro 1945 v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi“ je chronologicky popsat události, které se odehrály na jaře 1945 ve městech Brandýs nad Labem a Stará Boleslav. První část stručně popisuje vývoj událostí od roku 1938 do konce roku 1944. Následují kapitoly o událostech prvních čtyřech měsíců a května 1945. Zbýlé kapitoly se zabývají pobytem Rudé armády, internačním táborem pro německé zajatce a odsunem.

Klíčová slova

Brandýs nad Labem, Stará Boleslav, jaro 1945, osvobození, odboj, Rudá armáda, internační tábory

Annotation

The aim of this bachelor thesis „Spring 1945 in Brandýs nad Labem and Stará Boleslav“ is to chronologically describe events that happened in spring 1945 in the town Brandýs nad Labem and Stará Boleslav.

In the first part is briefly described the development from the year 1938 to the end of 1944. The following chapters deal with events of first four months of the year 1945 and May 1945. Finally, the rest of chapters deal with stay of the Red Army, detention camp for German prisoners of war and with their transfer away from the town.

Key words

Brandýs nad Labem, Stará Boleslav, spring 1945, liberation, resistance, Red Army, detention camps

OBSAH

OBSAH.....	5
1. ÚVOD.....	6
2. MĚSTA BRANDÝS NAD LABEM A STARÁ BOLESLAV	9
2.1. BRANDÝS NAD LABEM.....	9
2.2. STARÁ BOLESLAV	10
3. OD MNICHOVA PO ROK 1945	11
3.1. 1938-1939	11
3.2. OBSAZENÍ NĚMECKOU ARMÁDOU	12
3.3. LÉTA OKUPACE	13
3.4. ODBOJ.....	15
4. SITUACE NA JAŘE 1945	19
4.1. STAV ODBOJE.....	19
4.2. LETECKÁ VÁLKA	23
4.3. NĚMECKÁ BRANNÁ MOC.....	25
4.4. OPEVNŮVACÍ PRÁCE.....	27
4.5. FORMOVÁNÍ NÁRODNÍCH VÝBORŮ	29
4.6. „ALEX“	30
5. KVĚTEN 1945	32
5.1. ÚTERÝ 1. KVĚTNA.....	32
5.2. ČTVRTEK 3. KVĚTNA.....	32
5.3. PÁTEK 4. KVĚTNA	33
5.4. SOBOTA 5. KVĚTNA	33
5.5. NEDĚLE 6. KVĚTNA	39
5.6. PONDĚLÍ 7. KVĚTNA.....	39
5.7. ÚTERÝ 8. KVĚTNA.....	42
5.8. STŘEDA 9. KVĚTNA	45
5.9. ČTVRTEK 10. KVĚTNA.....	46
5.10. PÁTEK 11. KVĚTNA	48
5.11. ČTVRTEK 17. KVĚTNA.....	48
5.12. NÁRODNÍ VÝBORY V PRVNÍCH DNECH SVOBODY.....	49
5.13. VZNIK BRANDÝSKÉ NEMOCNICE.....	50
6. POBYT RUDÉ ARMÁDY.....	52
6.1. PROBLÉMY S CHOVÁNÍM RUDÉ ARMÁDY	53
7. NĚMCI.....	56
7.1. EXCESY	56
7.2. INTERNAČNÍ A SBĚRNÝ TÁBOR BRANDÝS NAD LABEM.....	57
7.3. ODSUN.....	61
8. ZÁVĚR.....	64
9. PRAMENY A LITERATURA	66
10. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	70
11. PŘÍLOHY	71
12. FOTOGRAFICKÁ PŘÍLOHA	76

1. ÚVOD

Brandýs nad Labem - Stará Boleslav je dvojměstí s velice dlouhou a bohatou historií, ležící ve Středočeském kraji v okrese Praha-východ. Jde o město, které snad není potřeba příliš představovat. Stará Boleslav je známá jako místo zavraždění zemského patrona sv. Václava a významné poutní místo. Brandýs proslavil především renesanční zámek, který si velice oblíbil císař Rudolf II. a Habsburkové vůbec. Město, které získalo dnešní název administrativním sloučením původně samostatných obcí roku 1960, je rozděleno řekou Labe, odnepaměti překlenuté mostem.

Dějiny města od počátku až do konce 19. století zpracoval již před sto lety Justin Václav Prášek ve svém doposud nepřekonaném díle *Brandejs nad Labem, město panství i okres*. Od té doby nikdo jiný podobnou monografii nevydal a zvláště dějiny 20. století jsou po této stránce poněkud zanedbané.

Před několika lety jsem objevil v jednom knihkupectví útlu knihu, která se věnovala konci 2. světové války v malé jihočeské obci. I to byl jeden z impulsů pro sepsání této práce, protože jako rodáka mne dějiny města, a to zvláště ty moderní, vždy zajímaly.

Metodologicky se jedná o práci ryze regionálního charakteru, se zřetelem hlavně na období prvního pololetí roku 1945, které tvoří většinu práce. Pro uvedení do tématu a seznámení s událostmi, které roku 1945 předcházely, nešlo nezařadit kratší pasáže, které se věnují významnějším událostem již od roku 1938.

Struktura práce je chronologická. Text je pro přehlednost rozdělen na 8 kapitol a příslušný počet podkapitol, které se věnují problematice buď z hlediska konkrétního data, nebo se blíže zabývají daným problémem z hlediska širšího časového horizontu. Protože města byla do jednoho celku sloučena až v roce 1960, figuruje v textu jako dva samostatné celky, protože jsou tak blízko u sebe, že není možné řadu dějů od sebe oddělit. V textu jsou proto události, bylo-li to potřeba, psány v samostatných odstavcích s patřičným uvedením, aby bylo jasné, o kterém z měst se pojednává.

V úvodní kapitole je stručně charakterizována struktura měst po stránce obyvatelstva, samosprávných a vojenských úřadů a objektů. Druhá kapitola se stručně zabývá významnými událostmi od mobilizace 1938 do konce roku 1944 – mobilizací, příjezdem okupačních jednotek a okupací samotnou, nastiňuje vznik a vývoj odbojového hnutí.

Čtvrtá kapitola je věnována přípravám na konec války, a to jak ze strany české, tak německé. Tím je nastíněna situace pro část věnovanou přímo květnové revoluci den po dni a příjezdu jednotek Rudé armády. Závěrečné kapitoly se zabývají problémy plynoucími z pobytu sovětských sil a „německé otázky“, která je zakončena zrušením internačního tábora a odsunem jeho obyvatel.

Při práci jsem se opíral hlavně o tři základní zdroje informací – archivy, kroniky, pamětníky.

Fondy Brandýsa nad Labem-Staré Boleslavi jsou uloženy ve Státním okresním archivu Praha-východ se sídlem ve Zdibech-Přemyšlení. Větší část těchto fondů však dodnes nebyla zpracována a základním fondem, který jsem použil, byl fond Okresního národního výboru. Ten obsahuje tematizované složky s úředními akty, ale tyto nejsou v moc dobrém stavu, jsou útržkovité, nekompletní a příliš ucelených informací neposkytují. Významnějším zdrojem se staly až protokoly z jednání jednotlivých národních výborů, které jsou zde uloženy ve svázané podobě. Řada podrobných údajů je stručně a jasně obsažena v Památníku četnické stanice Stará Boleslav.

V Archivu bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR, jsem využíval fondy Hlavního velitelství SNB, fond Zemského národního výboru, fond Likvidace internačních, sběrných a jiných středisek a nakonec fond Sběrka dokumentů z prověřování skupin II. odboje. Dokumenty zpracované v těchto fondech jsou v celkem ucelené formě a poskytují dostatek informací ke kapitolám o odboji, odsunu a internačním táboře.

Další prameny lze nalézt v Národním archivu Praha na Chodovci. Šlo o fond Sběrka staničních kronik, kde jsou uloženy kroniky místních nádraží, a o fond Svazu protifašistických bojovníků, ve kterém lze dohledat řadu příspěvků psaných formou literatury faktu.

Významnou úlohu sehrál při dohledávání dokumentů archiv Oblastního muzea Praha-východ se sídlem v Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi, kde je uložena řada původních dokumentů, zpráv a nevydaných studií. Problémem u těchto studií je doba vzniku v 70. a 80. letech, jsou tedy tendenčně zabarveny a je nutné čerpat z nich velice opatrně.

Druhým významným zdrojem jsou kroniky, a to jak obou měst, tak zdejších škol. Kroniky měst byly, v rámci projektu Memoria, vydány na CD a lze tak s nimi dobře pracovat. Kroniky poskytují široký rozsah informací a umožní vytvoření časové osy. I u

nich je nutné, pokud možno, ověřovat fakta. Jednak jde o práce psané zpětně v odstupu zhruba jednoho, dvou let, jednak se do nich promítla tendenčnost a ne všechna fakta odpovídají pravdě.

Třetím významným zdrojem informací jsou pamětníci a místní amatérští badatelé, se kterými jsem měl možnost hovořit a kteří mi potvrdili či naopak vyvrátili řadu zjištěných událostí.

Regionální literatura je na téma osvobození velice skoupá. Stručná zmínka je v publikaci Miroslava Šnaiberka *Putování brandýskou historií*, ostatní publikace spíše poskytují životní příběhy zahraničních vojáků. Brožury a almanachy vycházející při příležitosti výročí škol či nemocnice vychází hlavně z výpovědí pamětníků.

Místní periodika a noviny se válečným tématům věnují obvykle jen při výročích a ani zde tedy není možné získat širší pramennou základnu.

Protože se jedná o regionální téma, oporu nelze najít ani ve vydaných monografiích, které obvykle zachycují dění jen v Praze nebo větších městech, protože se zde ve městě neodehrály vlastně žádné boje. Výjimkou se stala kniha Michala Plavce *Bomby pod Řípem*, ve které se autor na dvou stranách věnuje náletu „kotlářů“ na staroboleslavské nádraží a kniha Tomáše Jakla *Květen 1945 v českých zemích*.

Nečekaným pramenem se stal dokumentární film, který v Brandýse natočil během květnové revoluce filmový amatér Bedřich Weigel. Rozbor filmu poskytl řadu zajímavých zjištění. Film je uložen v archivu Oblastního muzea Praha-východ.

Fotografie pochází z fondů Oblastního muzea Praha-východ a ze soukromých alb pamětníků.

Při psaní jsem vycházel z kombinace archivních pramenů, kronikářských zápisů, výpovědí pamětníků a dostupných vydaných i nevydaných studií a textů.

Cílem práce je poskytnout ucelený, chronologický pohled na období jara 1945, revoluční týden a události krátce po osvobození ve městech Brandýs nad Labem a Stará Boleslav.

2. MĚSTA BRANDÝS NAD LABEM A STARÁ BOLESLAV

2.1. BRANDÝS NAD LABEM

Brandýs nad Labem bychom mohli počátkem 20. století zařadit mezi menší, ale přesto významné středisko středního Polabí, se strategickou polohou při mladoboleslavské státní silnici na Prahu, ležící na levém břehu Labe.

Město fungovalo jako důležitý samosprávný celek a centrum politického a soudního okresu Brandýského. V honosné novorenesanční budově poblíž náměstí byl umístěn okresní úřad.

V roce 1936 se uskutečnila výstavba nové budovy okresního soudu. Dále zde fungovalo okresní četnické velitelství, berní úřad, v zámku sídlilo Ředitelství státních lesů a statků.

Po hospodářské stránce se jednalo o průmyslově-agrární středisko. Největším podnikem byla továrna na secí a zemědělské stroje Melichar-Umrath. Mezi další průmyslové závody patřil podnik Planta, vyrábějící sporáky a později i polní kuchyně. Potravinářský průmysl zastupoval podnik Brandýská cikorka, Společenský pivovar a Schubertův mlýn pod zámkem.

Občanům byly k dispozici tři záložny, Městská spořitelna a pobočka České banky Praha.¹

V roce 1913 bylo slavnostně založeno Reálné gymnázium arcivévody Karla Františka Josefa, pojmenované podle budoucího císaře Karla I., který si ve městě mezi lety 1908 a 1912 odbýval svou vojenskou službu u 7. dragounského pluku, bydlel na zámku a město i s okolím si velice zamiloval. V roce 1927 pak gymnázium získalo i novou honosnou budovu.

Sociální služby poskytovala Okresní nemocenská pojišťovna, Okresní péče o mládež, Seywalterova útulna slepých dívek či Masarykova liga proti tuberkulóze.

Posádkový charakter dodávala městu dvojice kasárna s velitelstvím, kde byla dislokována část Dělostřeleckého pluku 51, jehož velitelem se stal plukovník Alois Liška.

Od července 1938 přesídlil do města Náhradní oddíl dělostřeleckého pluku 103.

¹ LANDSMAN, Jan; STEHLÍK, František: *Plán měst Brandýsa nad Labem a Staré Boleslavi.*, Nakladatelství praktických příruček F. Hrdlička, Praha, datum vydání neuvedeno, str. 10, 11, 18.

Podle údajů o sčítání lidu z roku 1930, žilo v Brandýse nad Labem 6060 osob, z toho se 5958 osob hlásilo k české či československé národnosti a 101 k národnosti německé.²

2.2. STARÁ BOLESLAV

Na druhém břehu Labe, spojených soustavou mostů, se rozkládalo menší, ale starší historické město Stará Boleslav, které vstoupilo do dějin jako místo zavraždění knížete Václava.

Dominantou města jsou kapitulní kostel sv. Václava, barokní poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie a novorenesanční radnice, otevřená v roce 1911 za účasti arcivévody Karla a jeho choti Zity Bourbon-Parma.

Město si podrželo spíše agrární ráz, významnějšími podniky představovala továrna na baterie a suché články Le Carbone, podnik Chrdle a Martínek vyrábějící sporáky nebo výrobní měřicí přístroje ing. Zehra, Límanova parní pila či mlýn Voženílek a Šorel.³ V blízkém lesoparku Houštka fungovaly slatinné a železité lázně, ke kterým později přibyla budova slunečních lázní podle návrhu architekta Jana Kotěry.⁴

I Stará Boleslav má dlouhou vojenskou tradici. Jedna kasárna byla hned u náměstí – Mariánská, další objekty se nalézaly v lokalitě „Na Dolíku“ a „U Jelena“. V roce 1938 pak armáda převzala zcela nová jezdecká kasárna knížete Václava. Dislokované jednotky představovaly v roce 1938 části Dělostřeleckého pluku 51, I. korouhev dragounského pluku 5 a Náhradní korouhev dragounského pluku 5. Velitelem jezdeckého pluku byl jmenován plk. František Bilík.

V roce 1929 se Boleslav stala jedním z center jubilejních oslav 1000. výročí zavraždění sv. Václava.

K roku 1930 zde žilo 4323 obyvatel, z nichž se 4183 hlásilo k národnosti české a 99 k německé.⁵ Můžeme tedy říci, že jak Brandýs, tak Boleslav byla města etnicky téměř zcela česká. Vyjádřeno v procentech, představovali Němci v Brandýse 1,7% obyvatel a v Boleslavi 2,3%.

² <http://www.jewishmuseum.cz/doc/brandys19.pdf>

³ LANDSMAN, Jan; STEHLÍK, František: *Plán měst Brandýsa nad Labem a Staré Boleslavi*, Nakladatelství praktických příruček F. Hrdlička, Praha, datum vydání neuvedeno, str. 19.

⁴ ŠNAIBERK, M.: *Víte, kde bývaly lázně Karolinen Bad?*, in: Polabský týdeník TOK, č. 21, roč. 4, květen 2003, str. 10.

⁵ <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/46814>

3. OD MNICHOVA PO ROK 1945

3.1. 1938-1939

Rok 1938 se nesl ve znamení obav o osud ohrožené Československé republiky. Výbušná situace v pohraničí a nevypočitatelné jednání Německa v čele s Adolfem Hitlerem hrozily válečnou konfrontací. I v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi byla občany situace velice pečlivě sledována a rozhodně je nenechávala chladnými. Žila zde silná skupina legionářů, skautů, početná a aktivní byla Obec sokolská, zkrátka idea masarykovské republiky a vlastenectví byla mezi zdejšími lidmi živá. Důkazem angažovanosti zdejších občanů se stala manifestace na podporu republiky z 22. září 1938, kdy došlo na brandýském náměstí k velkému sročení lidí. K nim se přidaly zástupy mířící přes most ze Staré Boleslavi a společně se vydaly manifestovat před budovu okresního úřadu⁶. Ani okresní hejtman Maruna, který se osobně vydal davům v ústřety, nedokázal je od manifestace odradit. Žádaje o rozchod a udržení klidu tvrzením „*vždyť já jsem také český hejtman, mně to také rve srdce*“⁷, byl davem zařazen do průvodu se slovy: „*Když jsi český hejtman, tak půjdeš s námi.*“⁸ U okresního úřadu a Masarykova pomníku, na improvizovaném táboře lidu následovala řada projevů, které měly lid uklidnit. Hovořil jak hejtman Maruna, tak i brandýský starosta Hugo Bergmann, který však byl davem vypískán. Po skončení projevů se dav postupně rozešel, jen skupina nejradikálnějších pokračovala silnicí na Prahu, ale byla zastavena kordonem dragounů ze staroboleslavské posádky.⁹

Následujícího dne, 23. září, byla vyhlášena všeobecná mobilizace. Protože obě města byla města posádková, soustřeďovali se zde branci z celého brandýského okresu, takže již brzy nebyla kasárna schopna pojmout nával mobilizovaných záložníků, a proto byly využity i budovy škol, tělocvičny Sokola a vhodné místnosti dalších spolků. Na události těchto dní vzpomínal i pan Zdeněk Zalabák, tehdy tercián brandýského gymnázia: „*Kasárna v Brandýse a Staré Boleslavi ani nestačila pojmout odhodlané nastupující vojáky a tak byly obsazeny Sokolovna i školy a město bylo prodchnuto vlasteneckým odhodláním ubránit svou republiku. Zatemňovala se okna, stavěly se kryty, u pošty, u*

⁶ Shodou okolností se zde dnes nachází kolej pro studenty Pedagogické fakulty UK.

⁷ ŠNAIBERK, Miroslav: *Putování brandýskou historií*, vlastním nákladem autora, Brandýs nad Labem 2005, str. 77.

⁸ Tamtéž, str. 77.

⁹ Tamtéž, str. 77.

*nádraží a u vodárny stály stráže. Město bylo hrdé na svou vojenskou posádku, brandýský dělostřelecký pluk i staroboleslavský jezdecký pluk. Velitelé útvarů, jako např. plk. Konvalinka, plk. Liška, byli velkými autoritami...*¹⁰

Už 29. září přišel „Mnichov“, jehož přijetí vládou, ke kterému došlo 30. září, stalo se počátkem národního traumatu. *„Odezva ve městě byla velmi silná a vyvolávala pocity beznaděje, zvláště když pak hned nastal silný příval našich občanů vypovězených z pohraničí. Těžké byly i pocity demobilizovaných vojáků donucených opustit bez boje svá postavení.*“¹¹

Demobilizace uvolnila prostory i ve zdejších kasárnách, ale namísto vojáků se začali brzy objevovat uprchlíci z obsazeného pohraničí, kteří zde hledali azyl u příbuzných a přátel. Jen v Boleslavi se jich ubytovalo na 530¹². Například na brandýské gymnázium přibýlo z pohraničí, Slovenska a Podkarpatské Rusi, krom několika profesorů i 73 nových studentů.¹³

Nastalo zvláštní období druhé republiky, ale to nejhorší mělo teprve přijít.

3.2. OBSAZENÍ NĚMECKOU ARMÁDOU

Nevlídne chladné počasí, vítr a sněhové přeháňky, to bylo počasí, které přišlo s 15. březnem 1939 a německými okupačními silami. Mezi 8. a 9. hodinou přijely od Mladé Boleslavi první německé vozy. Němečtí vojáci začali ihned zajišťovat důležité budovy a kasárna. Obyvatelé, vědomi si své bezmocnosti stáli podél silnic a mlčky, se zaťatými pěstmi a slzami v očích přihlíželi počínání okupantů.

Ve Staré Boleslavi předal vojenské objekty Mariánských, dělostřeleckých a nových kasáren knížete Václava kolem půl desáté přímo do rukou velitele 49. ženijního pluku plukovníka Förstera podplukovník Tröstr, načež bylo přistoupeno k odzbrojení českých vojáků.¹⁴ K bráně nastoupila německá stráž. V Brandýse proběhlo předání kasáren obdobně.

„Velmi silnou vzpomínku mám na to, jak jsme napjatě sledovali u Masarykova pomníku proti kasárnám, co se bude dít a trapně nesli to, že po určitých dohadách byla

¹⁰ Paměti p. Zdeňka Zalabáka, rukopis, str. 1.

¹¹ Tamtéž, str. 2.

¹² *Pamětní knihy Staré Boleslavi 1937-1945*, (CD-ROM), str. 109.

¹³ *80 let gymnázia v Brandýse-Staré Boleslavi*, nákladem školy, Brandýs nad Labem 1993, str. 20.

¹⁴ Státní okresní archiv Praha-Východ se sídlem ve Zdibech-Přemyšlení (dále jen SOkA Praha-východ), *Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

brána otevřena a před kasárny nastoupila německá stráž s kulomety.“ vzpomínal po letech pan Zalabák.¹⁵

Německých vojáků bylo tolik, že je kasárna nedokázala pojmout, proto byly dočasně zabrány i školy, tělocvičny, sály hostinců a kulturních domů. Kronikáři si povšimli, že němečtí vojáci brali přímo útokem zdejší hostince, cukrárny a uzenářství, které doslova vyjedli. Byli prý velice překvapeni kvalitou a nízkou cenou potravin. Konečně, mohli si to dovolit, neboť byl direktivně nařízen kurs marky vůči koruně 1:10. V Brandýse byla na několika místech vydávána vojákům polévka a chléb pro „hladovějící Čechy“, a přestože byl zájem minimální, vše bylo zaznamenáno pro propagandistické využití.¹⁶

Všude byly vylepovány plakáty s prohlášením obyvatelstvu psané velice krkolomnou češtinou a podepsané generálem Blaskowitzem, byla stanovena policejní hodina a mnoho dalších opatření směřujících k udržení klidu.

3.3. LÉTA OKUPACE

Nastalo dlouhých 2247 dní okupace, která přinesla do domovů zdejších občanů mnoho strachu, bolesti, ale i hrdinství. V Brandýse, jako v okresním městě, se usadila vedle české i německá správa v čele s hejtmanem (landrátem). Organizačně spadal soudní a politický okres Brandýs nad Labem, nyní Bezirk Brandeis an der Elbe, pod Oberlandrat v Mělníku, po jeho zrušení od podzimu 1940 pak převeden pod Oberlandrat Jičín. Byla nařízena změna strany jízdy automobilů z levostranné na pravostrannou, což se neobešlo bez několika havárií. Kulturní život a činnost mnoha spolků byla omezována či postupně přímo zakázána. Opatření byla zpřísněna o to více po zahájení války, kdy němečtí vojáci i čeští četníci zahájili ostrahu důležitých objektů a nádraží.

První větší manifestací nesouhlasu s okupací se stal 28. říjen 1939, kdy přes zákaz uspořádal gymnaziální profesor Jan Mašek demonstrativní pochod k soše T. G. Masaryka u budovy nového soudu. Tato akce nezůstala bez odezvy a bylo zahájeno vyšetřování, které

¹⁵ Paměti p. Zdeňka Zalabáka, str. 2.

¹⁶ Brandýská kronika přímo udává, že této příležitosti využili jen lidé lakotní a vychytralí, kteří chlebem krmili vepře.

díky zásahu okresního hejtmána Maruny svedli četníci na slepou kolej.¹⁷ Samotný Masarykův pomník byl 20. června 1940 odstraněn.¹⁸

Okupace těžce postihla české školství. Výuka byla s postupující válkou omezována, a to jak na předmětech, tak délce výuky. Došlo k vyřazení učebnic, které neodpovídaly „novým standardům“.

Osud řady škol mohu ilustrovat na příkladu brandýského gymnázia, které trpělo pravidelným obsazováním budovy pro potřeby německé armády. Pak se buď učilo jen v několika málo místnostech, nebo bylo nutné vyhledat azyl v měšťanské škole. Situace se stala o to těžší, že v květnu 1943 přesídlila do části gymnázia německá obecná škola s vlastním ředitelstvím a učitelským sborem a po obsazení školy oddílem polního četnictva, probíhala výuka skutečně jen v několika učebnách, až byla 3. května 1945 úplně zastavena. K jejímu obnovení došlo až 28. května, ale to již za zcela jiných podmínek.¹⁹

Podíváme-li se na seznam obětí okupace, patří mnoho jmen židovským obyvatelům. V Brandýse žilo, jak udává seznam pořízený četnickou stanicí k 7. prosinci 1939, celkem 63 osob starších 15 let a ve Staré Boleslavi 24 osob, které měly židovský původ. Tato statistika byla ještě v roce 1940 rozšířena o 7 osob pro brandýskou a 9 osob pro boleslavskou komunitu.²⁰ Jako v celém Protektorátu, i zde začala jejich perzekuce z řad okupačních orgánů, byla zaváděna protižidovská opatření, omezování podnikání, stigmatizace žlutou Davidovou hvězdou, vylučování ze škol. Ve svých domovech žili až do ledna 1943, než byli 10. ledna nuceni odjet do sběrného tábora v Mladé Boleslavi a transporty „C1“ 13. ledna a „Cm“ 16. ledna převezeni do terezínského ghetta.²¹ Blanka Rozkošná, ve své publikaci *„Židé v Brandýse nad Labem a okolí“* uvádí 48 obětí z řad brandýských židů, ale dle seznamu obětí války vypracovaného p. Zdeňkem Zalabákem je počet vyšší a to 64 osob. Z Boleslavi zahynulo v koncentračních táborech 12 občanů židovského původu. Nejmladšímu, Miroslavu Traubovi bylo čtrnáct měsíců. Většina z nich zahynula v Osvětimi, kam byli z Terezína v průběhu let 1943 – 44 postupně převáženi.

¹⁷ *80 let gymnázia v Brandýse-Staré Boleslavi.*, nákladem školy, Brandýs nad Labem 1993, str. 21.

¹⁸ Nejprve jej uskladnili do okresního skladu, později byl převezen do Holešovic a odtud dále do Hamburku, kde jeho stopy končí.

¹⁹ *80 let gymnázia v Brandýse-Staré Boleslavi.*, nákladem školy, Brandýs nad Labem 1993, str. 21.

²⁰ ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Brandýse nad Labem a okolí.*, Praha 2009, str. 52, 102.

²¹ Paměti p. Zdeňka Zalabáka, rukopis, str. 7.

Vyjdeme-li z předpokladu, že v roce 1940 mělo být v Brandýse přihlášeno 70 židů starších 15 let a 64 osob zahynulo, jedná se o téměř kompletní likvidaci židovské komunity, která se po válce již neobnovila.

V Centru vizuální historie Malach, se sídlem v knihovně Matematicko-fyzikální fakulty UK v Praze, je možné shlédnout výpověď Heleny Kovanicové, rozené Munkové, dcery brandýského židovského advokáta JUDr. Adolfa Munka, pozdějšího zástupce pražské židovské obce v Brandýse, který však na rozdíl od dcery zahynul.

3.4. ODBOJ

Jeden fyzikální zákon říká, po akci následuje reakce. Reakcí na německou okupaci se stalo odbojové hnutí, které ihned po 15. březnu začalo vznikat i v Brandýse a Staré Boleslavi. Vznikaly jak vojenské ilegální skupiny, tak i občanské. Na následujících řádcích si jen velice stručně nastíníme situaci v odboji do konce roku 1944.

Vojenská organizace „Obrana národa“ (dále jen ON), vznikla ihned po 15. březnu. Pro svou činnost měla v obou městech vlastně velice dobré podmínky, neboť zde žilo mnoho důstojníků a vojáků, kteří byli ochotni se zapojit. Z popudu bývalého kapitána generálního štábu Rudolfa Svačiny se ustanovily dvě odbočky. Velitelem brandýské jmenovali plk. jezdecký František Bilík, který funkci zastával až do svého zatčení 24. února 1942.²² Ve Staré Boleslavi byl pověřen vedením ON škpt. Rudolf Svačina a po jeho odchodu do zahraniční armády převzal velení pplk. v. v. František Stýblo, který funkci vykonával až do konce okupace. Činnost se zaměřovala hlavně na organizaci „podzemní armády“, shromažďování zbraní a zpravodajskou činnost.

Již ve dnech 16. – 17. března byli obyvatelé na základě všeobecného nařízení nuceni odevzdat veškeré střelné zbraně a vojenské vybavení a z vojenských skladů a kasáren začali Němci postupně odvážet veškerý vhodný materiál a vybavení, ať už se jednalo o nákladní automobily nebo zcela nové polní kuchyně ze dvorů továren Planty a Melichar-Umrath.²³ Díky rychlé reakci zdejších vlastenců se však část materiálu podařilo zachránit a uschovat jak u soukromých osob, tak v podkroví městského i okresního úřadu, kde se díky pomoci okresního hejtmana Dr. Maruny podařilo uschovat až 300 kusů uniforem. Zbraní získali odbojáři málo. Několik kusů bylo ukryto v brandýském kině a

²² Plk. František Bilík byl za svou odbojovou činnost odsouzen k trestu smrti a 16. 3. 1943 popraven v Plotzensse.

²³ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 419.

během června se podařilo bývalému veliteli dělostřeleckého pluku 51, plk. gen. štábu Mrázkovi a plk. dělostřelectva Mašinovi získat ze Strakonic kolem 80 civilních pistolí, které byly ukryty u vinárníka Vojtěcha Holého v Brandýse a velkoobchodníka Vondráčka ve Staré Boleslavi.²⁴ Postupem času postihlo vedení ON zatýkání a došlo k oslabení odchodem řady mužů do zahraničí.

Silné zastoupení měli na okrese příslušníci skautského odboje, jehož členové vytvořili samostatné skupiny „Černý lev“, komunisticky zaměřený „Rozsev“ a dále „Letící šípy“. Družina „Letících šípů“ se ustanovila 28. dubna 1942 v bytě Jiřího Kašpara a čítala v počátcích 6 osob.²⁵ Podle vzpomínek pana Zalabáka, který byl jedním ze šestice zakládajících členů, scházeli se nejprve v lese u Staré Boleslavi za „Zelenou boudou“.²⁶ Postupem času se skupina rozrůstala a koncem roku 1944 čítala údajně na 80 mužů a chlapců, nejen na Brandýsku, ale i na Mladoboleslavsku, Čáslavsku, v Praze. V červenci 1944 se podařil i jeden z „husarských kousků“ členům skautského odboje, a to zrealizovat 14 denní tábor u Jizery, nedaleko obce Sobětuchy, kde se cvičili budoucí vedoucí skupin.²⁷ Činnost skautů se zaměřovala jednak na získávání zpravodajských informací, tak hlavně na práci s mládeží a kulturně-vzdělávací činnost. V konečné fázi války, osvědčili se skauti i jako spojky, podíleli se na tvorbě map a ostraze důležitých objektů.

Po rozpuštění Skautu v roce 1940, vznikl jako náhrada „Weekendový veslařský klub“, který se stal jedním z center odporu a fungoval až do roku 1944, kdy byl, pro neochotu začlenit se pod Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, zrušen.²⁸

V čele komunistického „Revolučního národního výboru – Střed“ stál staroboleslavský občan Karel Kohout. Do roku 1940 fungovalo též „Národní hnutí pracující mládeže“.

V továrně Melichar-Umrath fungovala ilegální dělnická buňka KSČ v čele s Františkem Rollem, která zajišťovala peněžní a materiální sbírky pro rodiny zatčených. Buňky odporu vznikaly také mezi činovníky Sokola, železničáři a dalšími. Činnost ilegálních skupin zahrnovala drobné sabotáže, nedbalou výrobu v továrnách, rozšiřování

²⁴ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 425.

²⁵ Archiv Oblastního muzea Praha-východ v Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi (dále jen OMPV), fond 2. světová válka, karton 14, *Hlášení o ilegální činnosti Junáka v Brandýse nad Labem*, str. 1.

²⁶ Rozhovor s p. Zdeňkem Zalabákem, 17. 11. 2011.

²⁷ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, *Hlášení o ilegální činnosti Junáka v Brandýse nad Labem.*, str. 1.

²⁸ Rozhovor s p. Zdeňkem Zalabákem, 17. 11. 2011.

ilegálních tiskovin a časopisu „V boj“, jehož tisk zajišťoval knihtiskař Voctář z Brandýsa nebo podporu rodin zatčených. K odvážnějším akcím začalo docházet až na jaře 1945.

Jako jeden z příkladů drobných sabotáží můžeme uvést pravidelné přerušování telefonního kabelu vedoucího do výcvikového prostoru Milovice, který byl, dle záznamů v četnickém památníku, v období od 30. 5. do 20. 7. 1939 přerušen šestkrát. Následně musel okresní úřad vyhláškou zakázat vstup do lesa v blízkosti kabelu a nechat jej strážit četníky.²⁹

Oblíbenou formou se stalo i rušení německého promítání v brandýském kině, které muselo být pro „nepřístojné chování diváků“ na několik týdnů uzavřeno.

Na staroboleslavském nádraží čas od času „náhodně“ vzplanul vagon se surovinami či poštou.³⁰

V noci z 28. na 29. prosince 1941 došlo u nedaleké obce Nehvizdy k vysazení paraskupiny Antropoid, jejíž členové Jan Kubiš a Josef Gabčík spáchali o půl roku později atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Po 10. červnu došlo k veliké pátrací akci a prohlídkám domů i v našich městech. Hledaly se zbraně, nelegální tiskoviny a „benešovci“, naštěstí zcela bezvýsledně. Až 15. června došlo k zatčení okresního hejtmána Dr. Josefa Maruny, který byl za účast na odbojové činnosti popraven.

Do zahraničí odešli kpt. Karel Kukla, plk. Roman Kokrda, kpt. Fridolín Bayer, škpt. Rudolf Svačina či voják Válek. Z řad vládního vojska v Itálii utekl v roce 1944 Alois Votruba, který se dostal až do Anglie k čs. armádě a zúčastnil se obléhání přístavu Dunkerque. Jeho obléhání a 1. československé samostatné obrněné brigádě vůbec velel staroboleslavský exulant, budoucí armádní generál Alois Liška, který odcházel jako plukovník.³¹ Z nedalekého Nového Vestce odešel do exilu Emil Strankmüller, z Toušeně poručík dělostřelectva Tomáš Sedláček. Dobré jméno mezi letci si vysloužil také por. Jiří

²⁹ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, *Vyhláška okresního úřadu Brandýs n. L. ze dne 15. 6. 1939.*

³⁰ SOkA Praha-východ, *Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

³¹ Armádní generál Alois Liška (20. 11. 1895 Záborčí u Malé Skály – 7. 2. 1977 Londýn), legionář, absolvent Válečné školy, důstojník čs. armády. Před válkou působil jako plukovník 51. dělostřeleckého pluku ve Staré Boleslavi a později v Brandýse. Během mobilizace byl velitelem 1. Rychlé divize v Pacově. Po okupaci se zapojil do organizace Obrana národa a stal se velitelem Krajského velitelství Mladá Boleslav. Jeho činnost byla prozrazena a 6. 2. 1940 jen se štěstím unikl zatčení gestapem, které jej přijelo do Staré Boleslavi zatknout. Balkánskou cestou odešel do exilu, podílel se na formování československé exilové armády ve Francii a velké Británii. V hodnosti brigádního generála velel od srpna 1944 Československé nezávislé obrněné brigádě a spojeneckým jednotkám obléhajícím francouzský přístav Dunkerque. Domů do Staré Boleslavi se poprvé vrátil až 15. 5. 1945. Jeho žena a dcera přežily věznění v koncentračním táboře Ravensbrück, syn Jaroslav zahynul 2. 5. 1945 na pochodu smrti. Po válce jmenován nejprve divizním a poté armádním generálem. Po únoru 1948 odešel do exilu. Zemřel 7. 2. 1977 v Londýně. Čestný občan města Brandýs nad Labem - Stará Boleslav.

Macháček z Brandýsa³² a z Čelákovic vynikající pilot Alois Vašátko z Čelákovic. Tedy můžeme říci, že brandýský okres poskytl československému zahraničnímu odboji řadu statečných a odhodlaných mužů.

³² Plukovník letectva in memoriam Jiří Macháček (28. 2. 1915 Sedlčany – 8. 7. 1941 Francie), stíhací pilot, absolvent brandýského gymnázia. Před okupací příslušník 46. stíhací letky v Pardubicích. V lednu 1940 odešel balkánskou cestou do Francie a po jejím pádu začleněn do 310. čs. stíhací perutě v Duxfordu. Již v září 1940 převelen k 145. britské peruti. V říjnu 1940 sestřelen, do operační služby se vrátil až v prosinci. Do své smrti během operace nad Francií 8. 7. 1941 těžce poškodil německý letoun. V roce 1991 jmenován plukovníkem in memoriam. Jmenován čestným občanem města Brandýs nad Labem - Stará Boleslav.

4. SITUACE NA JAŘE 1945

Strategická situace Německa se v novém roce 1945 se, po neúspěchu prosincové ofenzívy „Wacht am Rhein“, známé spíše jako bitva v Ardenách a těžkých porážkách na východní frontě, stala neudržitelnou. Spojenecká vojska se připravovala na závěrečnou fázi tažení a Rudá armáda zahájila již 12. ledna první fázi závěrečné ofenzívy.

I v Brandýse a Staré Boleslavi obyvatelé tušili, že válka již nebude mít dlouhého trvání. Větší iniciativy se chopily též odbojové a partyzánské skupiny. Ale ani Němci nesesedli nečinně s rukama v klíně. Aby se předešlo provokacím, zakázali hned po novém roce konání jakýchkoliv zábav, započali také se stavbou protitankových uzávěr na silnicích a posilovali jednotky ubytované v kasárnách.³³

4.1. STAV ODBOJE

Přes časté zatýkání a značné zásahy do struktury odbojových organizací, nepodařilo se německým bezpečnostním složkám jejich činnost nikdy zcela přerušit a s blížící se frontou, naopak odboj i odpor spíše narůstal. V okolních lesích se stále častěji ukrývali uprchlí, převážně ruští, zajatci. Ti si zde vybudovali řadu úkrytů a přežívali díky podpoře místních obyvatel, kteří jim nosili zásoby. Takové úkryty stály v lese „Choboty“ a „Končírny“ nedaleko Kostelního Hlavna. Pomoc jim zajišťovala místní buňka napojená na odbojovou skupinu v ČKD „Odboj“ a jejíž členové, Antonín Dvořák a Václav Urban, odvedli v polovině dubna ukrývající se Rusy k partyzánské jednotce „Národní mstitel“ na Řepín.³⁴ Slouží ke cti občanům okolních obcí, že ač téměř všichni o úkrytech věděli a mnozí ukrývané zásobovali, nenašel se nikdo, kdo by je udal. Takové štěstí již neměli obyvatelé obce Kochánky, ležící na půl cesty mezi Starou Boleslaví a Benátkami nad Jizerou, kde bylo za pomoc uprchlíkům zatčeno a po krátkém soudu popraveno devět osob.³⁵

Z partyzánských skupin působila na Brandýsku právě jednotka „Národní mstitel“, která vznikla v březnu 1945 spojením civilních a vojenských odbojových skupin na Mělnicku se zbytky sovětského paravýsadku mjr. Pavla Alexejeviče Kaniševa a ppor.

³³ Viz podkapitoly 4.3. a 4.4.

³⁴ Archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR (dále jen ABS), fond Sbírka dokumentů z prověřování skupin II. domácího odboje, kart. 7, inv. j. 5, *Hlášení okresního velitelství Národní bezpečnosti Brandýs n. L. o provedení šetření z 31. 3. 1950.*, str. 2.

³⁵ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 472.

Oskara Beneše. Tato skupina se rychle rozrostla a podnikla řadu destrukčních a přepadových akcí. Disponovala vysílačkou i kontakty na pražské organizace. V květnu 1945 čítala kolem 500 mužů a zasáhla i do boje o Mělník.³⁶ Operační prostor skupiny zahrnoval hlavně Mělnicko a Mladoboleslavsko, ale několik akcí provedli také u Staré Boleslavi. Zde se 14. dubna družstvo poddůstojníka Bušinoва pokusilo o destrukci železniční tratě v prostoru mezi stanicemi Dřísy-Stará Boleslav, ale pro vadný rozněcovač k výbuchu nedošlo. Díky spojení s železničářem Hlouškem, který informoval o průjezdech vlakových transportů, mohli již další noc podniknout druhý pokus. Tentokrát však slabá nálož pouze vyštípla kus kolejnice a vlak setrvačností místo přejel a vznikla jen drobná škoda na kole. Druhý den ráno již byla trať opět zcela průjezdná.³⁷

Poslední, ale tentokrát již úspěšnou akci, provedla jen o kus dál jednotka překvapivě již 16. dubna kolem 23. hodiny. Výbuch před transportem č. 7741 skončil zničením lokomotivy a pěti vagonů, které vyhořely. Zahynul jeden německý voják, šest bylo těžce a několik desítek lehce zraněno. Trať byla neprůjezdná 72 hodin.³⁸ Pátrání po útočnících bylo bezvýsledné.

Přímo ze Staré Boleslavi pocházel vedoucí ilegální organizace „Revoluční národní výbor-Střed“, Karel Kohout, užívající krycí jméno Alexej Korsakov.³⁹ Skupina působila hlavně v průmyslových závodech na okrese, kde budovala rozsáhlou síť spolupracovníků. V zimě 1944 ale došlo k zatčení vedoucího skupiny ve Volmanově továrně v Čelákovících, u něhož byl údajně nalezen jmenný seznam členů, který spustil vlnu zatýkání.⁴⁰ Do ilegality musel odejít i Karel Kohout, který tím na rozdíl od bratra Františka unikl zatčení. Skrýval se později hlavně u železničáře Františka Kopala v Zápudově u Mnichova Hradiště. Zde navázal kontakt na skupinu „Sever“ a sovětský výsadek „Volk“.⁴¹ Blízké skalní město představovalo výbornou skrýš pro uprchlé zajatce a ilegální pracovníky. S jednou skupinou navázal kontakt i Kohout, který se 23. dubna vydal na schůzku do „Babí rokle“, kde se v jeskyni uprchlíci ukrývali. Zde byli překvapeni zátahem mladoboleslavského gestapa. Při transportu zadržených k vozům, pokusil se Kohout

³⁶ Národní archiv Praha – Chodovec (dále jen NA), fond Svaz protifašistických bojovníků – Ústřední výbor, Praha-dotazníky, kart. 822, Soutěžní práce č. 67, KRÍŽEK, Jiří: „*Národní mstitel*“, 1964, str. 12.

³⁷ Tamtéž, str. 28.

³⁸ NA, fond Sběrka staničních kronik, kart. 49, inv. č. 1079, *Pamětní kniha staničního úřadu Stará Boleslav.*, str. 13.

³⁹ NA, fond Svaz protifašistických bojovníků – Ústřední výbor, Praha-dotazníky, kart. 822, Soutěžní práce č. 832, HAVEL, Alois: *Skupina „Revoluční národní výbor Střed a Alexej Korsakov“*., 1964, str. 1.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž, str. 4.

v Branžeži neúspěšně o útěk. Byl postřelen a druhého dne zranění v mladoboleslavské nemocnici podlehl.⁴²

Za staroboleslavským vlakovým nádražím, vybudovali Němci v únoru 1945 sklad munice, odkud se údajně podařilo blíže neurčené skupině osob, snad některým členům „Středu“, zcizit nějakou municí a ruční granáty. Stejně tak zmizelo cca 10 granátů z budovy učňovské školy. Zbraně v těchto skladech nebyly.⁴³

Velitelé ze skupin bývalé „Obrany národa“, postupně aktivizovali svá družstva, která byla během let okupace postupně organizována a připravována na povstání. V čele těchto skupin stáli bývalí českoslovenští důstojníci např. por. Oldřich Hadrbolec. Ten byl navíc zaměstnán u Zahradnicko-vinařského svazu, měl tedy možnost relativně volně cestovat po Protektorátu a udržovat spojení s dalšími odbojovými skupinami.⁴⁴

Koncem dubna došlo k několika přerušením telegrafního a telefonního vedení v lese u státní silnice na Mladou Boleslav, které provedli důstojníci npor. Antonín Stýblo a štrtm. Snášel.

Poblíž mostu přes Labe došlo k přerušení zápalné šňůry vedoucího k náložím, které Němci připevnili na most pro jeho případné zničení. A to jednak 21. dubna, tak poté i někdy mezi 5. – 8. květnem. Odstranění této šňůry si připisovali jak Skauti, vojáci, tak příslušníci „Pěsti“. Se zajímavým svědectvím přišel Petr Enc, který měl možnost vést rozhovor s pamětnicí, která zabavila zápalnou šňůru partě mladých chlapců, kteří ji vyřízli v okamžiku, kdy německá stráž odešla do restaurace. Zřejmě šlo jen o klukovinu. Zápalnou šňůrou má prý dnes ona pamětnice zpevněnou kůlnu.⁴⁵

Nejsilnější skupinou v Brandýse, měla se stát tzv. „Rudá Pěst“ či zkráceně „Pěst“, která se však do dějin zapsala hlavně svévolným zatýkáním, nezákonnými domovními prohlídkami a nerespektováním rozkazů. V čele těchto „partyzánů“ stál Ludvík Kolínský, kontroverzní postava zdejšího odboje. Bývalý skaut, horlivý komunista, ale zřejmě též konfident gestapa. Působil v komunistickém odboji, ale v roce 1941 byl i s dalšími zatčen. Vrátil se již v průběhu roku 1942. Pan Zalabák, který se s Kolínským znal, je přesvědčen, že byl skutečně konfidentem. Po propuštění měl údajně absolvovat dvoudenní školení na

⁴² NA, fond Svaz protifašistických bojovníků – Ústřední výbor, Praha-dotazníky, kart. 822, Soutěžní práce č. 832, HAVEL, Alois: *Skupina „Revoluční národní výbor Střed a Alexej Korsakov“*, 1964, str. 5.

⁴³ ABS, fond Sbirka dokumentů z prověřování skupin II. domácího odboje, kart. 7, inv. j. 5, *Jednotka „Střed – Černá kočka“ – šetření o hlášených akcích*, 16. 7. 1946, opis, str. 3.

⁴⁴ ABS, fond Hlavní zpráva vojenské kontrarozvědky, katr. 505, inv. j. 2, *Hlášení o podzemní činnosti por. let. zbroj. O. Hadrbolce z 6. 7. 1945.*, str. 2.

⁴⁵ Rozhovor s p. Petrem Encem, 9. 6. 2012.

pardubickém gestapu. Pracoval v továrně Melichar-Umrath, následně ve Volmance v Čelákovících, v nichž nějaký čas po jeho nástupu proběhlo zatýkání.⁴⁶ V příspěvku Aloise Havla, který je zjednodušeným životopisem Karla Kohouta, je zachyceno svědectví Kohoutovy sestry Milady, která i s dalšími považovala Kolínského za velice podezřelého člověka. Podařilo se mu také přesvědčit Kohouta, aby se po svém odchodu do ilegality na nějaký čas vrátil do Staré Boleslavi, kde mu zařídil konspirační byt, který ale sám využíval pro schůzky s dívkami. Navíc vodil Kohouta na různé konspirační schůzky, přestože existovalo vysoké riziko jeho prozrazení.⁴⁷ Samotný Kohout údajně v motáku vyslovil obavu, že mu Kolínský usiluje o život. Podle Marie Kohoutové zase měl Kolínský několik dní před Kohoutovou smrtí navštívit ještě s jedním mužem četnickou stanici v Bosni a sdělit, že se ve skalách ukrývá mimo uprchlé zajatce také Kohout.⁴⁸ Přímý důkaz ovšem chybí a proto nejde o jednoznačný závěr.

Během květnové revoluce používal neoprávněně titul kapitán a prohlásil se za velitele dočasného zajateckého tábora v prostorách starých jatek, dostával se také do častých konfliktů s představiteli ONV a vojenské zprávy.

Jistým vodítkem může být též fakt, že během poválečných let došlo k vyšetřování celé organizace „Pěšt“, která působila po celých Čechách, a bylo na ní podáno mnoho stížností pro přímo zločinné jednání. Zjistilo se, že za jejím založením stojí několik konfidentů, kteří si na úplném konci války snažili zajistit alibi a drtivou většinu předchozí činnosti skupiny si prostě vymysleli.⁴⁹ Pakliže byl konfidentem i Kolínský, mohl se s těmito muži znát. Dobrý obraz o skupině nepřináší ani oficiální dotaz z velitelství I. oblasti v Praze ze dne 14. června 1945, který požaduje vysvětlení, kdo dal skupině „Pěšt“ právo zatýkat podezřelé a provádět domovní prohlídky a kde sídlí velitelství skupiny.⁵⁰ V odpovědi stojí, že „Pěšt“ vznikla jako revoluční bojová jednotka, která měla mít oprávnění zatýkat od ONV (což byla do jisté míry pravda, ale partyzáni často překračovali

⁴⁶ Rozhovor s p. Zdeňkem Zalabákem, 17. 11. 2011.

⁴⁷ NA, fond Svaz protifašistických bojovníků – Ústřední výbor, Praha-dotazníky, kart. 822, Soutěžní práce č. 832, HAVEL, Alois: *Skupina „Revoluční národní výbor Střed a Alexej Korsakov“*, 1964, str. 3.

⁴⁸ Tamtéž, str. 4.

⁴⁹ ABS, fond Stíhání nacistických válečných zločinců, kart. 41, inv. j. 1, *Ilegální organizace „Pěšt“ – zpráva* z 25. 5. 1966.

⁵⁰ ABS, fond Hlavní velitelství SNB, inv. j. 156, 1/1 F, *Ozbrojená org. „Pěšt“ – činnost v Brandýse n. L., Duchcově a Děčíně, Úřední záznam Velitelství I. oblasti v Praze ze dne 14. 6. 1945.*

své pravomoci) a velení sídlí v Praze na Ovocném trhu, kde bylo ústředí celé této organizace (ač to sám Kolínský několikrát popřel⁵¹).⁵²

4.2. LETECKÁ VÁLKA

Letecké údery Spojenců se od roku 1944 se stále větší intenzitou přesouvaly i nad území Protektorátu. Byly bombardovány významné zbrojní podniky, začal „boj o benzín“. Místní obyvatelé měli z náletů oprávněný strach. Do brandýského podniku na zemědělské stroje Melichar-Umrath byla z BMM Vysočany (původní ČKD) přesunuta část výroby pancéřových van pro tanky, ve městě byly sklady letecké továrny Avia Čakovice a probíhala zde doplňková výroba pro další zbrojní podniky. Zdejší výroba zřejmě nebyla pro spojenecké plánovače natolik důležitá a k bombardování naštěstí nedošlo, na rozdíl od celé řady blízkých měst, kde nálety způsobily těžké škody a mnohdy i vysoké ztráty na životech. Tak byly 22. března bombardovány Neratovice a Kralupy nad Vltavou, 25. března Praha. Zvláště nálety na Prahu přinesly hodně strachu, neboť zde bylo zaměstnáno mnoho zdejších občanů.⁵³

Přesto byl velice často vyhlašován letecký poplach, neboť bombardovací svazy nad městem pravidelně přelétávaly a zvláště koncem války se poplach vyhlašoval jen v případě bezprostředního nebezpečí, aby válečná výroba nebyla neustálým odchodem dělníků do krytů narušována.

Nebezpečnějšími se pro místní staly nálety hloubkových letců, kteří pro své útoky na lokomotivy brzy získali přezdívku „kotláři“. Ti 3. března zaútočili na vlaky u Mstětic a Čelákovic, docházelo i k útokům na německé polní letiště u Klecan a v širším okolí bylo několik německých letounů sestřeleno.⁵⁴

Útok hloubkařů už se městu nevyhnul. Dne 18. dubna provedly dva stíhací letouny nálet na vykládku vojenského vlaku stojícího na nádraží ve Staré Boleslavi. Zachovalo se zajímavé svědectví tehdy sedmileté Jaroslavy Kerimové, rozené Tomkové: „Na konci

⁵¹ SOkA, Plenum ONV 1945, *Zápis schůze ONV Brandýs n. L. z 29. 5. 1945.*, str. 8.

⁵² ABS, fond Hlavní velitelství SNB, inv. j. 156, 1/1 F, *Ozbrojená org. „Pěst“ – činnost v Brandýse n. L., Duchcově a Děčíně, Skupina „Pěst“ v Brandýse n. L. – činnost, 26. 6. 1945.*, ručně psaný přepis.

⁵³ Z řad brandýských a staroboleslavských občanů zahynulo v důsledku náletů celkem 6 osob. Karel Hadrbolec v roce 1940 v Mnichově, student gymnázia Jaroslav Bayer 12. 5. 1944 během náletu na rafinerii v Záluží u Mostu 25. 3. 1945 během náletu na Prahu zahynuli MUDr. Josef Hlávka, Jaroslav Osoba a Stanislav Cempírek; Antonie Křížová.

⁵⁴ Nejblíže dopadla dne 17. dubna u Radonic sestřelená německá proudová stíhačka Me 262A-1a „Schwalbe“, pilotovaná Uffz. Fickem, který ve stroji zahynul., in: RAJLICH, Jiří: *Mustangy nad Protektorátem*, MBI, Praha 1997, str. 116.

války jsme skoro pořád bydleli ve sklepě. Sice jsme měli byt přímo na nádraží v prvním patře, neboť tatínek Ladislav Tomek tam sloužil jako výpravčí, ale hloubkaři na nás útočily poměrně často a pro nás bylo bezpečnější žít ve sklepě. Moje babička z něj dokonce až do konce války nevylezla. Jeden z takových útoků si pamatuji, muselo to být někdy na jaře, neboť bratr měl kraťasy. Objevila se stříbrná stíhačka, pilot byl černoch. Bratr tvrdil, že zřetelně viděl, jak mu svítí bílé zuby. Na vedlejší koleji stálo pět vagonů odstaveného německého lazaretního vlaku, k odjezdu byl připraven nákladní vlak. Stíhač útočil od lesa, ale nakonec musel zaútočit z druhé strany, neboť mu ve střelbě bránily právě ty lazaretní vlaky. Lokomotivu zničil, na kotli si právě hřál strojvedoucí oběd a jedna ze střel mu doslova kastrůlek s jídlem přikovala, takže vůbec nešel odtrhnout.“⁵⁵

Šlo o dva stroje, které se oddělily od početnější skupiny letící ve výšce kolem 3000 metrů přelétávající ze severu na jih kolem 9:20 hodin. Zaútočily a zhruba dvakrát postřelovaly transport č. 91002 a vyřadily z provozu lokomotivu číslo 434.177. Staniční a vlakový personál se po vyhlášení leteckého poplachu skryl v lese.⁵⁶ Michal Plavec, autor knihy, ve které jsem zmínku našel, se domnívá, že útočícím letcem byl Lt. Theodore Taubert z 396th Fighter Squadron 368th Fighter Group 9th Air Force, který ve svém dopise popsal obdobnou situaci. „*Krátce poté jsem zaútočil také na malou lokomotivu na jednom nádraží, ale pokaždé, když jsem chtěl pálit, byla zakrytá nákladními vagóny. Když jsem ji po několikáté nemohl dostat, rozhodl jsem se zaútočit z druhé strany, kde ji nezakrývaly žádné vagóny. Byl jsem přímo posedlý touhou lokomotivu zničit, a tak jsem nalétával příliš nízko, abych docílil dobrého zásahu. Když jsem stroj vybíral z hloubkového letu, nalétl jsem do vysoko pověšených drátů. Zavřel jsem oči, slyšel jsem, jak Mustang narazil (...) stroj byl v pořádku a letěl dobře....*“⁵⁷ Ovšem při porovnávání dalších detailů v textu je možné, že útočil na jiném nádraží. Plavec nálet datuje 16. dubnem, nikoliv 18. a sám Taubert v textu uvádí, že letěl v letounu typu P-51 „Mustang“, zatímco Plavec píše o letounech typu P-47 D „Thunderbolt“. Téhož dne navíc provedla skupina osmi „hloubkařů“ nálet i na nádraží v Lysé nad Labem, kde letouny rozděleny na čtyři skupiny po dvou útočily mezi 9:03 až 9:25. Mohlo se tedy jednat o jinou dvojici z tohoto náletu, která se otáčela či už skončila nálet na nádraží v Lysé. Tam došlo i k přerušení telegrafního a elektrického vedení, které mohl způsobit právě Taubert, a byly způsobeny těžké škody na

⁵⁵ PLAVEC, Michal: *Bomby pod Řípem.*, Svět křidel, Cheb 2008, str. 192.

⁵⁶ PLAVEC, Michal: *Bomby pod Řípem.*, Svět křidel, Cheb 2008, str. 192.

⁵⁷ Tamtéž.

lokomotivách.⁵⁸ Detail, že paní Kerimová s bratrem viděli v kokpitu černocho, může být zavádějící, protože je zmátla pilotní kukla, což se svědkům stávalo velice často. Poznamenejme již jen, že Taubert není tmavé pleti a pokud skutečně útočil ve Staré Boleslavi on, zřejmě po letech spojil průběh náletu v Boleslavi a Lysé. S naprostou jistotou se to však určit nedá.

4.3. NĚMECKÁ BRANNÁ MOC

Německá vojenská posádka byla na jaře 1945 rozmístěna v obou městech. Tato skutečnost byla způsobena jednak vhodnými ubytovacími kapacitami ve zdejších kasárnách, tak i nutností ochrany mostu přes Labe a tedy důležité ústupové cesty na Prahu.

Ve Staré Boleslavi drželi Němci kasárna „Generála Foerster“ (původní kasárna knížete Václava), kde byl zřízen štáb, Mariánská kasárna u náměstí a starý vojenský objekt „Na Dolíku“. V Hluchově poblíž mostu vznikl dočasně tábor ženistů, vybavených různou speciální technikou a mnoha nákladními vozy s pontony, z nichž byla část maskována chvojm, část zakopána. Ženisté pomocí pneumatických vrtaček připravovali podminování mostu, který byl neustále přísně střežen.

V zabrané lázeňské budově v Houštce byl zřízen vojenský lazaret, který sem byl přesunut z Lörschingu ve Francii na přelomu září a října 1944, s kapacitou cca 350 lůžek.⁵⁹ O zraněné zde pečovalo 6 lékařů a 35 sester.⁶⁰ V budově bývalé sokolovny „U Karla IV.“ zřídili detašované zubní středisko. V rámci totálního nasazení, působila v lazaretu řada zdejších občanů.⁶¹

Ve městě se tak od podzimu objevovali ranění a chromí vojáci, kteří se zvláště v podvečer procházeli městem, a lidem nemohlo ujít, že mnozí z nich byli téměř dětmi.

Posledním stálým objektem německé armády v Boleslavi byl muniční sklad, budovaný od února 1945 v lese směrem k Hlavenci, zhruba 300 metrů za nádražím. Vlakové transporty sem svážely munici, granáty, pancéřové pěsti a střelný prach. Podle údajů železniční kroniky se jednalo až o 38 vagonů denně!⁶²

⁵⁸ PLAVEC, Michal: *Bomby pod Řípem.*, Svět křídel, Cheb 2008, str. 192.

⁵⁹ SOkA Praha-východ, *Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Pomocnými dělníky zde byli až do 1. května učitelé Miroslav Gottland a Jaroslav Hájek.

⁶² Národní archiv, fond Sběrka staničních kronik, kart. 49, inv. č. 1079, *Pamětní kniha staničního úřadu Stará Boleslav.*, str. 12.

Velitelem boleslavské posádky byl plukovník Schwarz.⁶³ Současníci odhadovali početní sílu jednotek na 800 až 1000 mužů schopných boje a kolem 350 raněných v lazaretu.⁶⁴

V Brandýse nad Labem představovala největší hrozbu škola polního četnictva, umístěná v budově gymnázia, kam se přestěhovala již 11. listopadu 1944 z Lodže (Litzmannstadtu). Pravděpodobně se jednalo o část záložního 1. pluku polního četnictva, přesunutého roku 1944 z Lodže do Prahy. Ve dnech květnové revoluce čítala kolem 120 ozbrojených frekventantů. Velitelem školy a zároveň velitelem brandýské posádky ustanoven major Hauck (někdy psán také jako Hauk), který se zabydlel v kreslárně a úřadoval v kanceláři vedle ředitelny. Ředitelskou vilu pod gymnáziem obývali instruktoři hejtman Kaiser a poručík Schiedemann, který byl zároveň pověřen vedením opevňovacích prací ve městě.⁶⁵

V budovách nové hospodářské školy a hotelu Koruna se usadila Hitlerjugend, jejíž členové odjíždí 3. května.⁶⁶ K ubytování vojáků a uprchlíků byly pravidelně využívány i zdejší školy a tělocvičny.

Zdejší posádka ale nebyla jediným nebezpečím, které mohlo ohrozit průběh revoluce. V milovickém výcvikovém prostoru se nacházela, kromě jiných jednotek, i část elitní divize SS Wiking pod velením generála Rüdiger⁶⁷ a nejbližší cesta na Prahu vedla právě přes Starou Boleslav a Brandýs. Přestože nakonec zvolili při postupu na Prahu jinou cestu přes Český Brod, zůstávali velkým nebezpečím až do samotného konce války a zvláště budoucímu Okresnímu národnímu výboru způsobili několik horkých chvil.

Shrňme-li si výše popsané údaje, odhadují počet příslušníků německých ozbrojených sil rozmístěných v katastru obcí na 1300 mužů.

⁶³ V Památníku četnické stanice ve Staré Boleslavi se dokonce uvádí, že se jednalo o plukovníka Waffen SS, ale tyto oddíly ve městě posádkou nebyly.

⁶⁴ V počtu německých vojáků se v četnickém památníku udává hodnota cca 800 mužů, kronika udává počet 1000. Počet raněných odpovídá kapacitě lazaretu.

⁶⁵ *Kronika reálného gymnasia v Brandýse nad Labem 1940-1951*, bez paginace.

⁶⁶ Hitlerjugend: německá nacistická organizace mládeže určená pro předvojenskou výchovu.

⁶⁷ GÖRTLER, Miroslav: *Květen 1945 na středočeských železnicích.*, in: Středočeský sborník historický, svazek 15, 1980, str. 18.

4.4. OPEVNŮVACÍ PRÁCE

Německé velení se od jara připravovalo na poslední obranné boje proti Sovětům a podle ústupového plánu ARLZ⁶⁸ se německá vojska opevňovala na labské linii s předmostími v Mělníku, Brandýse nad Labem, Nymburku a Kolíně.⁶⁹ Brandýs se tak ocitl v týlu frontové linie a Stará Boleslav přímo na ní, což vyvolalo u obyvatel veliké obavy z budoucnosti, mezi lidmi se mluvilo o vystěhování celého města.

S opevňovacími pracemi se započalo 7. března 1945, kdy byla okresním úřadem vydána vyhláška s okamžitým nástupem platnosti o nasazení všech mužů mezi 16 a 60 lety na zákopové a opevňovací práce. Muži byli rozděleni do pracovních skupin, které se střídaly po třech dnech práce. Sedláci a majitelé potahů je museli zdarma poskytnout.

Pod dozorem německých vojáků muži budovali silniční zátarasý na všech hlavních a výpadevých silnicích. Jednalo se o zhruba 2 metry vysoké a 2 metry široké „hradby“ z klád s úzkým průjezdem uprostřed, který se dal snadno uzavřít. Mezi klády se navážela zemina, šterk a dlažební kostky. V pamětní knize Staré Boleslavi se dochoval přesný seznam ulic, kde byly tyto protitankové zátarasý budovány. Jednalo se celkem o 18 zátarasů. Pro Brandýs bohužel tento údaj chybí.

Mosty přes Labe byly podminovány, stejně tak jako poutní chrám Nanebevzetí Panny Marie na náměstí, jehož ruiny měly zatarasit silnici.⁷⁰

Pracovní morálka nasazených civilistů nebyla nijak valná, v Brandýse mělo každý den pracovat 100 mužů s 15 povozy, ale nikdy se nesešli v plném počtu. Práce probíhaly pomalu a byla využita každá příležitost k odbývání a sabotování práce. V archivních dokumentech najdeme například tuto zmínku: „*Jakožto strojník parního válce, u jehož obsluhy jsem byl zaměstnán, dostal jsem za úkol roztopit stroj, vzít s sebou rozrývač a přijet na Zápskou silnici, jelikož jsem vyjetí válce oddaloval, přišel za mnou do garáže německý důstojník a poddůstojník a za stálého pobízení jsem musel vyjet. Po příjezdu na určené místo, bylo mi přikázáno rozrývat úsek od zámecké zahrady kolem kasáren ke kolejím železniční tratě, pak od kolejí dráhy po zábranu k položení kabelu. Do rozrývače*

⁶⁸ ARLZ: zkratka pro provedení taktiky spálené země německými jednotkami. Auflockerung (uvolnění), Räumung (vyklizení), Lähmung (ochromení), Zerstörung (zničení). Na území Protektorátu vyhlášen v prosinci 1944. Spočíval v budování obraných postavení, přípravě destrukce továren a komunikací, popravování politických vězňů a evakuaci části německého civilního obyvatelstva.

⁶⁹ GÖRTLER, Miroslav: *Květen 1945 na středočeských železnicích.*, in: Středočeský sborník historický, svazek 15, 1980, str. 18.

⁷⁰ *Školní kronika Újezdni hlavní školy pro dívky a chlapce ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

*jsem úmyslně nasadil tři nože do hloubky přes ½ metru. Přirozeně, že i když byl válec pod plným napětím páry, který Němci kontrolovali, toto válec nezmohl a Němci po dvou hodinách marné námahy poslali mne do garáže zpět. Mimochodem také uvádím, že také práce celá léta jsem prováděl s jedním nožem zasazeným do hloubky asi 25 cm, kdyby mému výkonu rozuměli, určitě by mě za to mimořádně odměnili.*⁷¹

Nakonec byli civilisté nahrazeni vojáky a oddílem Todtovy organizace⁷², kteří museli řadu zábran zcela předělávat.

Na kopání zákopů dorazili do Brandýsa i Boleslavi zákopníci, totálně nasazení Češi z Moravy. Ubytovali se po školách a tělocvičnách. Kopali zákopy a kulometná hnízda v polích kolem měst za přísného dozoru německých stráží, stravování jim zajišťovalo 11 dívek ze 4. ročníku měšťanské školy, povolaných 20. dubna speciálně na kuchyňské práce pro zákopníky.⁷³ Později české zákopníky posílil oddíl německých vojáků. Bylo mezi nimi mnoho Rakušanů, kteří už měli války dost. „*Tohle děláme už od Stalingradu,*“⁷⁴ říkali posměšně a sháněli se po civilních oděvech, aby v okamžiku, kdy „to praskne“ mohli utéct domů. Zřejmě se jednalo o kárný oddíl, protože jejich stravování bylo velice špatné a vojáci na místních žebřili jídlo nebo jej vyměňovali za dřevěné odřezky z klád na zábrany. Na nízkou morálku německých vojáků vzpomínal i pan Josef Klazar, který se jako šestnáctiletý, nuceně účastnil opevňovacích prací. Vojáci, kteří kopali zákopy s civilisty, obvykle o svačině vytáhli mapu a i s ozbrojenou hlídkou se bavili o tom, kde je fronta, a na nějaké hlídání českých dělníků nedbali. Jejich laxnost došla tak daleko, že chlapci si mohli beztrápně osahat i jejich pušky postavené v jehlanu, které však byly bez munice.⁷⁵ V obdobném duchu se nese i vzpomínka tehdejšího gymnazisty Františka Choura: *Dle nařízení jsme jezdili na vlastních kolech s vlastním nářadím kopat na zahradách vilek za káranským mostem okopy pro střelce. Práce se děla pod vlídným dohledem staříčkových rakouských veteránů, kteří správně předpokládali naprostou zbytečnost takového počínání, a tak s přehledem pokládali hloubku zákopu ve tvaru L jeden metr místo 160 cm za dostatečnou.*⁷⁶ Práce na opevněních pokračovaly různým tempem až do 5. května.⁷⁷

⁷¹ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 13, *Životopis Karla Těšínského.*, str. 3.

⁷² Organizace Todt: německá polovojenská pracovní organizace založená v roce 1938 Fritzem Todtem. Hlavní činností byla stavba vojenských objektů.

⁷³ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-45)*, (CD-ROM), str. 302.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Rozhovor s p. Josefem Klazarem, 28. 3. 2012.

⁷⁶ *Almanach gymnázia J. S. Machara.*, Gymnázium J. S. Machara 2008, str. 17.

⁷⁷ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 478.

4.5. FORMOVÁNÍ NÁRODNÍCH VÝBORŮ

Od března a hlavně počátkem dubna, začala intenzivní jednání o budoucím složení Revolučních národních výborů (dále jen RNV). Ve Staré Boleslavi vznikl poměrně rychle, bez větších průtahů, během několika dubnových schůzí a 2. května, na popud mjr. Otakara Vortnera ustanoven ve složení: mjr. Otakar Vortner, Antonín Houžvička, Jaroslav Bahenský a truhlář Václav Emr.⁷⁸ Tento víceméně apolitický výbor se však již více nesešel, neboť na doporučení Dr. Egerta z brandýského okresního úřadu, byla večer svolána schůze zástupců politických stran a dle směrnic košické vlády byl vytvořen ze zástupců politických stran Místní národní výbor (dále jen MNV).⁷⁹ Z ilegality výbor vystoupil 5. května, v okamžiku vypuknutí převratu a prakticky ihned došlo k dalším změnám ve složení. Důvodem bylo nařízení Okresního národního výboru (dále jen ONV), že v novém výboru nesmí zasedat představitelé původní protektorátní správy. Bývalého starostu Dídku nahradil Karel Kosař a Václava Urbana František Hradecký. Komunisté si pro sebe reklamovali post předsedy, kterým se stal Václav Kovařík, a národní socialisté post zástupce, kde Františka Vilda zastoupil Josef Khebl. Za vojenskou správu byl přibrán mjr. Otakar Vortner.⁸⁰ V tomto konečném složení MNV rychle zahájil pravidelnou činnost.

V Brandýse byla jednání o konečné podobě RNV složitější, neboť se zde střetávalo ve svých zájmech několik skupin i jednotlivců. V Brandýse, jako v okresním městě, se plánovalo vytvoření RNV s působností na celý okres, který na sebe dočasně vzal i funkci městského úřadu.⁸¹ Sestavením výboru byl pověřen vládní komisař Josef Štěch, který ihned zahájil jednání s dotýcnými organizacemi. Zásadní jednání proběhlo 30. dubna večer v prostorách Schubertova mlýna, kterého se zúčastnili zástupci většiny politických směrů a došlo ke zvolení národního výboru v čele s předsedou Františkem Rollem a schválen text

⁷⁸ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, LOYDA, Vladimír: *Revoluční národní výbory na Brandýsku*, strojopis, str. 4.

⁷⁹ Předsedou se stal dosavadní starosta Jan Dídek, zástupcem František Vild, oba sociální demokraté. Za národní socialisty zasedali ve výboru Josef Khebl a Antonín Kolman, lidovce zastupovali Rudolf a Václav Urbanové. Komunistická strana nominovala Václava Kovaříka, Jiřího Bursu, Josefa Kvapila. Ilegální pracovníky zastupoval plk. František Stýblo, člen bez politické příslušnosti Antonín Novotný. Vortnerův RNV měl být zastoupeno jedním kooptovaným členem.

⁸⁰ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, LOYDA, Vladimír: *Revoluční národní výbory na Brandýsku*, strojopis, str. 4.

⁸¹ Řádný Místní národní výbor byl v Brandýse ustanoven až 28. května.

provolání k obyvatelstvu.⁸² Zde zvolení zástupci však narazili jednak u komunistů, kteří odmítali, aby v novém národním výboru byli zastoupeni „staří partajníci“, tak i u dalších skupin. Dopoledne 2. května svolal do kanceláře svého železářského obchodu Jaroslav Spáth další schůzi. Na ni se nepozván dostavil i škpt. Rynda, který zde dal jasně najevo svůj nesouhlas se současným složením národního výboru a byl nakonec sám pověřen jeho sestavením.⁸³ Ke konečnému ustanovení RNV tak došlo až na poslední chvíli – dopoledne 5. května, a až 6. května, kdy byly po ruce oficiální směrnice pro tvoření národních výborů, byl na první řádné schůzi doplněn na 24 členů.⁸⁴ Předsedou zvolen pro všechny přijatelný nepolitik, advokát JUDr. Bedřich Novotný.

4.6. „ALEX“

Kromě politiků, se chystaly na provedení převratu i ilegální vojenské organizace. Hlavní postavou plánovaných vojenských akcí v Brandýse se stal pplk. Vilém Konvalinka, napojený na původní struktury „Obrany národa“, nyní „Alex“, která pod velením generála Slunéčka připravovala celonárodní povstání. V brožuře „Alex“, vydané těsně po skončení války je uvedeno, že skupině „Brandýs nad Labem“ byly dány rozkazy a heslo, aby v případě vypuknutí lidového povstání zahájila bojovou činnost a usměrnila ji dle předem připravených dispozic. V případě, že nedojde k povstání samovolně, mají se akce zahájit po vydání příslušného hesla. *„Úkolem těchto sil, vně Prahy bylo vázat nepřítele v oblastech, kde operoval, zamezit jeho postupu na Prahu a tím ulehčit bojovníkům v hlavním městě přerušením železničních spojů, zábranami na silnicích, zničením mostů apod.“*⁸⁵

Pplk. Konvalinka se stal tedy hlavním vojenským velitelem oblasti a jedním ze dvou zástupců armády v připravovaném ONV. Sám vstoupil už 15. dubna do jednání se

⁸² OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, LOYDA, Vladimír: *Revoluční národní výbory na Brandýsku*, strojopis, str. 1.

⁸³ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, LOYDA, Vladimír: *Revoluční národní výbory na Brandýsku*, strojopis, str. 1.

⁸⁴ Složení RNV Brandýs n/L: předseda Bedřich Novotný, místopředseda Václav Vrabec, členové: František Duška, skladník; Ludvík Huleš, Karel Janoušek, výpravčí vlaků; Vlastimil Kalát, rolník; Antonín Kaňka, dílovedoucí; Antonín Kolman, řídící učitel; Karel Kremlička, poštovní úředník; Otto Langer, úředník; Josef Lážek, strojní zámečník; Josef Malý, strojník; Josef Mašín, technický úředník; Josef Muška, úředník; Jan Němec, invalidní důchodce; Ladislav Pilný, soudní úředník; František Pobuda, dělník; František Roll, nástrojář; Josef Rysl, soustružník; Vladimír Šimek, student; Václav Temr, truhlář; Adolf Tomek, Václav Turek, strojní zámečník; Vladimír Vlasák, okresní soudce. Schůzi se účastní také zástupci vojska pplk. Vilém Konvalinka a št. kpt. Antonín Rynda.

⁸⁵ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, *Alex. Boj za svobodu.*, Praha 1945, autor neuveden, str. 6.

staroboleslavskou vojenskou skupinou „Obrany národa“ kolem pplk. v. v. Františka Stýbla a mjr. Vortnera, protože bez pomoci a spolupráce mezi skupinami by nebylo možné daný úkol splnit.

Splnění úkolu – nepustit na Prahu jednotky skupiny „Milowitz“, který byl Konvalinkovi „Alexem“ přidělen, se však zcela nezdařilo. Důvodů bylo několik. Hlavní síly z Milovic využily poděbradskou silnici od Sadské a vpadly do Prahy - Vysočan od východu. Přes zdejší území prošla jen část jednotek směřujících do Kbel.⁸⁶ Počty prošlých vojáků však dnes již není možné odhadnout. Dalším problémem bylo, jak kolony zastavit. V revolučních oddílech sice byl dostatek dobrovolníků, ale až do 8. května panoval absolutní nedostatek zbraní, takže ani nebylo s čím se Němcům postavit. A v neposlední řadě střežila města i most silná vojenská posádka. Většího úspěchu dosáhli povstalci jen na železnici, kde se podařilo přerušit trať a uzavřít cestu na Všetaty a odtud do Prahy.

⁸⁶ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, *Alex. Boj za svobodu.*, Praha 1945, autor neuveden, str.8.

5. KVĚTEN 1945

5.1. ÚTERÝ 1. KVĚTNA

S prvním májem vstoupila válka do svého úplného závěru. Němci měli zřejmě strach z možných nepokojů a vyslali do ulic zesílené hlídky. Situace byla celý den klidná, ale velice napjatá. Noviny přinesly zprávu o „hrdinné smrti Vůdce“, což atmosféru ještě vyhrotilo.

V Brandýse došlo ke schůzce mezi škpt. Ryndou a pplk. Konvalinkou, jejímž výsledkem se stalo oficiální uznání Konvalinky za vojenského velitele města.⁸⁷

Důležitým úkolem bylo zabránit destrukci mostu přes Labe. Už od dubna docházelo k přezávání kabelu vedoucího k náložím a situaci přímo na mostě sledovali bratři Arazimové, bydlící v jeho těsné blízkosti. Zdrojem důležitých informací se stali i samotní hlídkující vojáci, v jejichž řadách bylo mnoho Rakušanů. Ti, unaveni válkou, za kus chleba a civilní oděv prozradili řadu podrobností. Bohužel, po získání civilního oděvu několik mužů dezertovalo a velitelství vojenského četnictva z gymnázia nechalo dosavadní hlídky odzbrojit a vyměnit.⁸⁸

5.2. ČTVRTEK 3. KVĚTNA

Ve čtvrtek se všeobecně začalo s přetíráním německých nápisů⁸⁹. První takto „upravenou“ budovou bylo nádraží v Brandýse, následně se přikročilo k přetírání štítů obchodů a živností. Na unikátních filmových záběrech je vidět muže i ženy, v oblecích s klobouky nebo v montérkách, jak bílou barvou přetírají firemní štíty, odstraňují cedule nebo škrábou písmena z výkladů. Němečtí vojáci jen přihlíželi. To se však nedalo říct o Staré Boleslavi. Zdejší obchodníci nechtěli zůstat pozadu, ale odpoledne německá hlídka zadržela majitele kožešnictví Dršťku, který za pomoci chlapce Zdeňka Tesaře přetíral firemní štít přímo naproti měšťanské škole, jejíž část sloužila za ubikace vojákům. Byli odvedeni do Mariánských kasáren. O něco později postihl stejný osud také lakýrník Brůžka. Zatčení vyvolala mezi lidmi rozruch, ale díky rychlému zásahu radnice všechny

⁸⁷ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 487.

⁸⁸ ZÁMIŠOVÁ, T.: *Revoluční dny 1945*, Praha-východ, 1985, str. 2.

⁸⁹ První budovou, kde byly odstraněny německé nápisy, se dle četnického památníku stalo už 2. 5. staroboleslavské nádraží, ale během dvou hodin byli zaměstnanci nuceni uvést vše do původního stavu.

brzo propustili pod podmínkou, že nápisy budou uvedeny do původního stavu, což se také stalo.⁹⁰

5.3. PÁTEK 4. KVĚTNA

Dopoledne začali se lidé srocovat na náměstí a v Boleslavské ulici, naproti budově okresního úřadu. Německý hejtman Dr. Xaver Ötzinger byl odhodlán nechat dav rozehnat silou. Tomu naštěstí zabránili komisař dr. Jaroslav Kučera a protektorátní politický rada Josef Egrt, kteří hejtmana přesvědčili, aby zbytečně nevyhrocoval již tak napjatou situaci neuváženým činem. Následně sami vyšli před budovu a podařilo se jim dav přesvědčit, aby se rozešel.⁹¹

Ten den o sobě dali vědět také němečtí vojenští četníci z gymnázia, když zřejmě na základě udání provedli prohlídku budovy učňovské školy a hledali ukryté zbraně, ale nenalezli nic.

Ilegální organizace horečně připravovaly podklady pro budoucí převzetí moci. Atmosféra na obou březích Labe byla napjatá a plná očekávání. Karty byly rozdány a čekalo se jen na vhodný okamžik. A ten přišel.

5.4. SOBOTA 5. KVĚTNA

V noci, kolem 4. hodiny ranní, zachytila na poště ve Staré Boleslavi úřednice Němečková telefonický rozhovor četníků z Českého Brodu s Prahou, kde se dozvěděla, že se na sobotu chystají blíže neurčené velké události. Okamžitě byl informován mjr. Vortner a četníci.⁹² Není zcela jisté, zda brandýští četníci zachytili stejný telefonát nebo byli informováni spojkou z Boleslavi, ale kolem 4:15 už i oni věděli, že dnes „to vypukne“.⁹³ Šířily se nejisté zprávy o vyhlášení míru a konci války, v Čelákovících prý již vyhlásili mír a dělníci z Volmanovy továrny se vydali na Brandýs.⁹⁴ Aktivizovaly se národní výbory, které byly připraveny převzít moc od protektorátních a okupačních úřadů.

Nastiňme si nejprve dění v Brandýse nad Labem, které je dosti podrobně zachycené v městské kronice.

⁹⁰ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-45)*, (CD-ROM), str. 313.

⁹¹ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 490.

⁹² SOkA Praha-východ, *Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

⁹³ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 491.

⁹⁴ Tato zpráva se ukázala jako lichá.

Kolem 8. hodiny hlásil městský rozhlas nařízení okresního hejtmána o obnovení německých nápisů a stažení československých vlajek, které tou dobou již visely snad na každém rohu. Národní výbor se usnesl, že toto nařízení nebude akceptováno a vyslali devítičlennou delegaci přímo k landrátu Ötzingerovi, ve složení: JUDr. Bedřich Novotný jako designovaný předseda ONV, protektorátní vládní komisař Josef Štěch, který měl deputaci představit, a okresní soudce JUDr. Karel Schuster jako hlavní mluvčí. Dále byli přítomni soudce Vladimír Vlasák a členové závodního výboru firmy Pleva.⁹⁵ V budově okresního úřadu proběhlo po 10. hodině jednání. Vladimír Loyda popsal v článku k 57. výročí konce války průběh jednání takto: „*Deputace vstupuje kolem 10. hodiny do hejtmanovy kanceláře. Setkává se tam s hejtmanem Oetzingerm a dvěma vyššími důstojníky - s plukovníkem milovické posádky a s velitelem místní posádky mjr. Hauckem. Schuster oznamuje změnu poměrů po Hitlerově smrti a po porážce wehrmachtu. Kategoricky žádá, aby čeští občané nebyli šikanováni pro nošení trikolor, aby nařízení o obnově německého označení firem bylo odvoláno, aby německému vojsku byl dán rozkaz nestřílet a aby ozbrojené hlídky byly staženy z ulic. Němci uznávají změnu poměru, ale odvolávají se na vyšší rozkazy, podle nichž jsou povinni doposledka bojovat proti bolševismu. Deputace se zaručuje udržet pořádek. Němci ustupují a Novotný dostává souhlas k projevu v městském rozhlase.*“⁹⁶

Promluvit měl JUDr. Novotný i hejtman Ötzinger a cílem projevu mělo být hlavně uklidnění a informování obyvatel, aby se předešlo případným nepokojům a střetům s Němci. Následně proběhla ještě jednání o odzbrojení posádky v gymnáziu, ale tyto návrhy byly rezolutně odmítnuty.

Železničáři i tentokrát jako první zahájili spontánní akci a v 9:30 vyvěsili na stožár u nádraží československou vlajku. Budovu nádraží i dílen obsadili spolehlivými lidmi, navázali kontakt se vznikajícím vojenským velitelstvím a přerušili dopravu na kolejích.⁹⁷

V Melicharově továrně došlo již v půl sedmé k jednání o vytvoření Revolučního závodního výboru (dále jen RZV). Zvoleno 30 zástupců z řad dělníků a 2 z řad úředníků továrny, prozatímním předsedou RZV ustanovili dělnického předáka a komunistu

⁹⁵ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, LOYDA, Vladimír: *Revoluční národní výbory na Brandýsku*, strojopis, str. 1.

⁹⁶ LOYDA, Vladimír: *Květnové povstání českého lidu.*, in: Polabský týdeník TOK, roč. 3, č. 18, květen 2002, str. 7.

⁹⁷ NA, fond Sbirka staničních kronik, kart. 6, inv. č. 97, *Pamětní kniha staničního úřadu Brandýs nad Labem.*, str. 7.

Františka Rolla.⁹⁸ Bylo rozhodnuto v daný okamžik uzavřít továrnu, aby se předešlo možnému nebezpečí zvenčí i předčasnému vypuknutí převratu zevnitř. Hlavní bránu s vrátnicí obsadili pětičlennou hlídkou. Ta měla k dispozici skupinu deseti cyklistických spojek. Pro ochranu objektu proti rabování se utvořily strážní družstva v počtu 24 mužů, která hlídkovala v celém objektu továrny. Obsazena byla telefonní ústředna, závodní rozhlas, vznikla i tříčlenná zdravotní služba a kuchyňská služba.⁹⁹ Současně byly stanoveny signály pro tovární sirény a veškeré hlídky označeny rukávovou páskou. Závodní důvěrníci informovali dělníky o průběhu schůze a udíleli pokyny. Po domluvě s RNV se mají dělníci zúčastnit manifestace na náměstí. V napjaté atmosféře se čekalo již jen na výsledky jednání delegace na okresním úřadě. Veškeré ojedinělé pokusy o uspořádání akce byly zastaveny a v továrně udržován klid.

V 11:02 se rozezněla na radnici siréna. Dělníci Českomoravských strojírén, ubytovaní v budově bývalých kasáren na Královické ulici vyrazili v zástupu a šli k Melicharově továrně, kde se spojili s místními dělníky do zástupu.¹⁰⁰ Průvod se vydal Pražskou ulicí na náměstí, kde se připojil k obyvatelům čekajícím na proslov. V čele průvody nesený československá vlajka a provizorně vyrobená vlajka sovětská, s velkým černým znakem srpů s kladivem, jak dokazují dochované fotografie.

Po půl dvanácté hovořil z balkonu radnice JUDr. Novotný. Došlo k oficiálnímu vyhlášení nezávislosti Československé republiky, přečtena jména členů národního výboru a občany Novotný vyzval k udržení klidu a pořádku. Varoval též před živelnými akcemi a samovolným trestáním těch, kteří během okupace spolupracovali s Němci či přímo kolaborovali. Zároveň vyzval k účasti na další manifestaci, která byla plánována na 17. hodinu. Pak, po dlouhých šesti letech, zazněla hymna a píseň „Hej Slované“. Na proslov německého hejtmána Ötzingera již nedošlo.¹⁰¹

Během projevu obsadili povstalečtí bojovníci poštu, jejímž vedením a obranou pověřili JUDr. Jaroslava Bičovského. Německá stráž v telefonní ústředně na Bičovského vyzvání opustila, společně s německými telefonistkami, své stanoviště a nechala zde 2 pušky (!).¹⁰² Do rukou povstalců se dostala celá telefonní a telegrafní síť, která umožnila odpojit a odposlouchávat německé linky. Budova pošty dostala silnou stráž, stejně jako

⁹⁸ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 13, *Opis pamětního zápisu ze dne 5. května 1945.*, str. 9.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 10.

¹⁰¹ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 495.

¹⁰² Tamtéž.

všechny důležité objekty, a o nastalé situaci byly okamžitě informovány pošty na celém okrese. Ty byly zároveň vyzvány, aby podávaly pravidelná hlášení o místní situaci.

V poledne začalo z nízkých mraků pršet, městem se šířil neklid. Němečtí vojáci, přes dosaženou dohodu, strhávali lidem trikolory a posádka gymnázia urychleně připravovala obranu objektu. V plotě vyřezali střílny a na střeše zřídili kulometné stanoviště.

Ve 12 hodin 32 minut se z rádií ozvalo volání pražského rozhlasu o pomoc, povstání v Praze vypuklo s plnou silou a tato, do jisté míry očekávaná událost, nutila ONV k rychlejšímu přebírání důležitých objektů a hlavně k tvorbě revolučních oddílů.

Ty se scházely poměrně rychle, ale panoval kritický nedostatek zbraní.¹⁰³

Iniciativa přešla do rukou revolučních úřadů, ale německá posádka evidentně nechtěla zcela ztratit situaci a kolem 15. hodiny se u pošty objevila německá hlídka. Major Hauck se prý domníval, že německý poštovník Langer byl internován, ale domnívám se, že šlo spíše o průzkum situace a obrany pošty, jejíž ztráta byla pro Němce citelná, protože ztratili kontrolu nad telefonními linkami. Veliteli bylo umožněno promluvit s Langerem, který potvrdil nepravdivost zprávy o své internaci (byl po obsazení pošty vyzván, aby se pro vlastní bezpečnost uchýlil do služebního bytu).¹⁰⁴

Odpolední manifestace byla odvolána, lidé se zdržovali doma a napjatě poslouchali zprávy o dění v Praze. Ve městě se vylepovali prohlášení, z nichž jedno se dochovalo ve sbírkách oblastního muzea. Byl vydán komunistickou stranou, ale obsahuje větu, kterou bych tam o pár dní později již nečekal. „*Je naděje, že v nejbližších hodinách angloamerické oddíly vstoupí do našeho kraje.*“ Důkaz předpokladu, že dříve než Sověti, osvobodí město Američané či Britové.¹⁰⁵

Ve městě platil po 21. hodině zákaz vycházení a na ulicích se pohybovaly jen hlídky – německé i české, které byly dle dohody viditelně označeny rukávovou páskou a písemným potvrzením.

¹⁰³ V reakci na volání pražského rozhlasu dožadovala se skupina občanů, aby byli zdejší četníci vysláni na pomoc. Toto je jim radou Egrtem a kap. Štětkou rozmluveno, protože četníků bylo zapotřebí i zde a vojenské skupiny nemají téměř žádné zbraně. Do Prahy tak údajně odjelo jen několik dobrovolníků např. škpt. Frant. Pávek, který později řídil obranu u Kolowratského paláce.

¹⁰⁴ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 499.

¹⁰⁵ Celé znění plakátu viz. Příloha 1.

Ve Staré Boleslavi se již od rána šířila zpráva o chystaném vyhlášení nezávislosti, k němuž má dojít v 11 hodin. Zvláště lidé z náměstí přinášeli optimistické zprávy. „*Už to začíná! Je konec války. Všichni lidé na náměstí! V 11 koná se průvod s hudbou a bude prohlášena svoboda. Oznámí se to poplachovou sirénou.*“¹⁰⁶

Město zaplavily československé vlajky a na domě Ing. Vratislava Zehra zavlála i vlajka americká.¹⁰⁷

Na radnici se scházel národní výbor, kam zřejmě již v uniformě spěchal i pplk. František Stýblo, protože jinak si nelze vysvětlit jeho zadržení německým šikovatelem. Ten se jej pokusil odvést do kasáren, ale Stýblo se mu vytrhl a utekl na radnici, kde vzal kolo a ujel domů. Německá hlídka vyslaná pro jeho dopadení již v budově Stýbla nenašla.¹⁰⁸

MNV rychle ovládl situaci. Na balkonu radnice instalovali tlampač, kterým praporčík Zdeněk David pravidelně sděloval nové informace a nabádal občany ke klidu.

Posádkové velitelství v čele s pplk. jezdeckva ve výslužbě Františkem Stýblem vzniklo nejprve na radnici, ale již druhý den došlo k přesunu na Límanovu pilu, která se stala centrem vojenských operací povstalců a kam od počátku svolávali dobrovolníky a rezervisty k vytvoření vojenských oddílů. Výkonným důstojníkem jmenován mjr. Otakar Vortner. Kasárna ve městě se zatím nedala použít, byla stále obsazena německým vojskem. S Němci ihned vstoupil MNV do jednání. Kolem 10. hodiny dopoledne, přijel na radnici velitel posádky plk. Schwarze s doprovodem.¹⁰⁹ Jednal hlavně s přítomnými důstojníky, ale výzvu ke složení zbraní a kapitulaci odmítl, protože k tomuto jednání neměl dostatečnou pravomoc, spadal pod velitelství posádky v Brandýse. Major Vortner a mjr. Dvořák s ním tedy odjeli do Brandýsa k dalšímu jednání. „*Schwarze se brzy vrátil, uznal situaci a ponechal čs. občanům svobodu slova a jednání. Ruské prapory však musí být sejmuty. Vzdá se jen vojákům anglickým nebo americkým, s Rusy bude bojovat. Zaručil klid, pokud sami nevystoupí proti německým vojákům. Odpor proti německému vojsku potlačí zbraní.*“¹¹⁰

¹⁰⁶ Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945), (CD-ROM), str. 314.

¹⁰⁷ Manželka Vratislava Zehra pocházela z USA. Rozhovor s p. Miroslavem Jeníkem, 28. 10. 2011.

¹⁰⁸ Pplk. Stýblo se po převlečení a odchodu hlídky na radnici vrátil.

¹⁰⁹ Jednání měl být přítomen i neznámý německý plukovník, projíždějící městem. Mohlo se jednat o stejného muže, který předtím jednal na brandýském okresním úřadě s landrátem a deputací národního výboru.

¹¹⁰ Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945), (CD-ROM), str. 316.

Dále byla domluvena policejní hodina na 22:00 i označení pro české hlídky, které budou moci i v noci hlídat ve městě.

Blížila se 11. hodina a náměstí se plnilo lidmi. Hudba pana Švejdy hrála, skauti svolali k transformátoru v ulici U Starého Labe průvod, který se vydal na náměstí.¹¹¹ Přesně v 11. zazněla siréna. Na balkoně radnice pronesl projev bývalý starosta Dídek, hovořili i pplk. Stýblo a předseda MNV Kovařík, byla provolána republika. Hudba zahrála hymnu. Rozhlasový tlampač vyzýval obyvatele k udržení klidu, a to způsobem jednoduchým, ale účinným, jak zachytil kronikář: „*Dobrá věc se podařila, pravda zvítězila. Radujme se ze svobody nám kynoucí! Neohrožte nepředloženým skutkem sebe a celé město! Poslouchejte pokynů našeho rozhlasu!*“¹¹²

Lidé se seřadili do průvodu, přičemž stihli rozdupat Hitlerův portrét vyhozený z okna radnice. Na dochovaných fotografiích je v čele průvodu nesena československá vlajka a dvě vlajky sovětské. Průvod prošel město a nakonec se zase vrátil na náměstí, kde se lidé rozešli.

Po celý zbytek dne pak mohli pozorovat německé vojáky, kteří se i s ženijním materiálem stahovali z Hluchova do kasáren knížete Václava.

Po poledni se jako blesk šířila zpráva o pražském povstání. Řada občanů chtěla vypravit pro Prahu posily, ale dle vzpomínek pana Jeníka, jehož otec byl mezi navrhovateli tohoto plánu, odpověděl pplk. Stýblo něco ve smyslu, že „*Co si v Praze spískali, to je jejich věc*“ a návrh zamítl.¹¹³ Nelze se mu divit. Jako důstojník a velitel města nemohl v tak kritické době dopustit oslabení vlastních oddílů. Dobrovolníků se sice na Límanově pile hlásilo mnoho, ale panoval naprostý nedostatek zbraní.¹¹⁴

Co bylo oběma městům společné a co se objevuje shodně i v různých zdrojích, je nadšení a aktivita mladých lidí. Angažovali se sokolové, hasiči a zvláště skauti, kteří po celou dobu revoluce i dlouho po ní sloužili jako spojky, strážé, pátrali po přesunech, síle,

¹¹¹ KOUKAL, Josef: *Kasárna hlídali po odjezdu Němců skauti.*, in: Zpravodaj Telegraf, roč. 3, č. 5, květen 2005, str. 14.

¹¹² *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 317.

¹¹³ Rozhovor s p. Miroslavem Jeníkem, 24. 10. 2011.

¹¹⁴ Udává se 5 vojenských pušek, několik kusů loveckých pušek, pistolí a revolverů. I nábojů byl nedostatek.

výzbroji německých oddílů, pomáhali důstojníkům s tvorbou map a podobně.¹¹⁵ Prokázali tak velikou odvahu a vlastenecké cítění.

5.5. NEDĚLE 6. KVĚTNA

Noc proběhla klidně. ONV, nyní již doplněný na všech 24 členů, jednal o nejvhodnějším způsobu splnění instrukcí od České národní rady, která vydala nařízení na zatarasení cest na Prahu, a když už ne zcela zastavit, tak alespoň ztížit postup německých posil.¹¹⁶ Vojenské vystoupení proti několika projíždějícím kolonám není pro stálý nedostatek zbraní možné, akce se tak omezují na ničení orientačních cedulí a průzkum, v lesích na mladoboleslavské silnici jsou dělány záseky. Mechanik Borecký z Brandýsa schovával během okupace doma 9 pistolí, které dal nyní k dispozici. Pokoušel se také zprovoznit pistole uložené u vinárníka Vojtěcha Holého, ale byly pro neodborné uložení nepoužitelné.¹¹⁷

Ze Staré Boleslavi vyslalo velení do lesů u Sojovic a Nového Vestce výzvědné skupiny. Na křižovatce železnice a mladoboleslavské státní silnice „U Hemrů“ fungovala telefonní ústředna s krycím jménem „Matěj“.¹¹⁸

Neděle, přes svůj zdánlivý klid, si vybrala daň na životě. Kolem jedné hodiny odpoledne projížděl kolem kasáren „Generála Foerster“ na kole dělník Karel Málek, který zajišťoval jako spojka kontakt mezi městem a nádražím. Německá stráž na bráně si všimla, že měl na opasku bodák a vyzvala jej k zastavení. Málek na výzvu nereagoval a jel dál, načež hlídka zahájila palbu a Mála zastřelila.¹¹⁹ Karel Málek se stal první obětí květnové revoluce ve Staré Boleslavi.

5.6. PONDĚLÍ 7. KVĚTNA

Po mladoboleslavské silnici už od rána projížděly kolony ustupující německé armády z prostoru severních a východních Čech, od Mladé Boleslavi, Nymburka a Milovic. Filmová kamera Bedřicha Weigla zachytila kolony osobních vozů, nákladních

¹¹⁵ V hlášení o ilegální činnosti Junáka ze 4. 7. 1945 se udává, že v revolučních dnech bylo k dispozici na 80 junáků.

¹¹⁶ LOYDA, Vladimír: *Květnové povstání českého lidu*. in: Polabský týdeník TOK, roč. 3., č. 18, květen 2002, str. 7.

¹¹⁷ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 502.

¹¹⁸ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 320.

¹¹⁹ Rozhovor s p. Zdeňkem Zalabákem, 17. 11. 2011.

vozů, polopásové obrněné vozy s protiletadlovými děly, projelo i několik souprav s taženými protiletadlovými kanóny ráže 8,8. Vše plně ozbrojených vojáků. Pro nedostatek benzínu auta často táhla další na lanech nebo měla připojené valníky. Vojáci byli na první pohled unavení, mužstvo i vozy silně zaprášené a zablácené. Náhlý nárůst počtu projíždějících jednotek společně s těžkou technikou zřejmě přímo souvisel s rozkazem maršála Schörnera, který se pokoušel dostat co nejvíce jednotek do americké okupační zóny.¹²⁰ Mnozí z nich bloudili a nevěděli, jak objet Prahu. Tak se stávalo, že se kolony občas objevily znenadání i ze zcela opačného směru. Například po 7. hodině, zastavilo několik tanků u spuštěné zábrany poblíž Melicharovy továrny v Brandýse, tedy přijely po silnici od Prahy. Škpt. Roudnický se zhostil role parlamentáře. Vyzval německého velitele ke kapitulaci, ale ten vytáhl pistoli a ohrožoval s ní Roudnického, odhodlaný vynutit si průjezd silou. „*Německý tanky si prosazovaly průjezd na Kostelec, a že k nim šel parlamentář škpt. Roudnický, kterého jsem osobně znal. A oni ho čapli a před sebou ho pistolí hnali. Před těmi tanky musel projít městem, takže si takhle vynutili průjezd na Kostelec.*“¹²¹ Roudnickému nezbylo než tanky na Kosteleckou silnici provést, pak byl propuštěn.¹²² Výše uvedená citace z rozhovoru s panem Zalabákem se s kronikou rozchází jen v tom, že Roudnický měl jet na motocyklu.

ONV se neustále snažil vyjednat s majorem Hauckem složení zbraní, avšak veškerá snaha byla marná. Mladí radikálové shromáždění kolem partyzánského oddílu „Pěť“ začali ztrácet trpělivost a plánovali noční útok na gymnázium. Je zcela nepochybné, že jakýkoliv útok na opevněnou školu prakticky beze zbraní, by byl krvavě odražen. Naštěstí se tato riskantní akce nezrealizovala. Samotní Němci se již během dne intenzivně připravovali na opuštění města. V kotelně a zákopech na dvoře spálili dokumenty, soustřeďovali se zde i někteří civilisté a různé skupiny projíždějících vojáků a uprchlíků i s vozidly. Nakonec, ve 4. hodiny ráno 8. května, pod rouškou tmy Němci odjeli, stejně tak jako oddíl ze školy a uprchlíci z předešlého dne.¹²³

¹²⁰ JAKL, Tomáš: *Květen 1945 v českých zemích. Pozemní operace vojsk Osy a Spojenců.*, Miroslav Bílý, Praha 2004, str. 63.

¹²¹ Rozhovor s p. Zdeňkem Zalabákem, 17. 11. 2011.

¹²² Ve filmových záběrech p. Weigla je možná právě tento průjezd zachycen. V záběru jedou náměstím k „Branžováku“ a tedy k silnici vedoucí na Kostelec velice pomalu dvě útočná děla Stug IV a jeden „Hetzer“. Kronika tanky nijak blíže nespecifikuje, udává jen počet 6 strojů. Právě z nízké rychlosti strojů se dá usuzovat, že mimo záběr jde před stroji právě škpt. Roudnický.

¹²³ *Kronika reálného gymnázia v Brandýse n. L. 1940-1951*, bez paginace.

Mezi Němci ve Staré Boleslavi rostla s projíždějícími kolonami nervozita, připravovali se na odjezd.

V kronice je uvedeno, že od pondělí odchází do lesů skupiny revolučních bojovníků s úmyslem zahájit menší bojové akce. Tak měli údajně u nedalekých Podbrah pod velením npor. Stýbla přepadnout menší německou kolonu a ukořistit několik pušek, kulomet a pistole.¹²⁴ Těžko se dá bez dalších potvrzujících materiálů tuto akci potvrdit, ale pokud si uvědomíme, že doposud se nezačalo s větším odzbrojováním ustupujících jednotek, jednalo se zřejmě pouze o pár vozů bez silnějšího zajištění. Jinak by neměli povstalci nejmenší šanci. Činnost oddílů ve městě se tedy stále zaměřovala převážně na sledování pohybů nepřítele, k čemuž posloužily i věže mariánského chrámu, odkud bylo přímo vidět na dvůr mariánských kasáren. Toho si byli vědomi i Němci a zde umístěné hlídky donutili slézt, aniž by jim ublížili nebo je internovali, jak potvrdil i pan Josef Klazar, jehož bratranec byl mezi pozorovateli.¹²⁵

Německá posádka opustila Starou Boleslav během noci ze 7. na 8. května, zůstali zde pouze zranění v houštickém lazaretu, které spolubojovníci ponechali jejich osudu.

Pakliže na silnicích nemohli povstalci zabránit kolonám v průjezdu, na železnici byla situace jiná. Staroboleslavské nádraží leží na dvoukolejně trati Děčín-Kolín a během války patřila do tzv. milovického okruhu.¹²⁶ Úkolem železničářů na tratích kolem Prahy bylo znemožnit průjezd německých vlaků, což se podařilo. Již 5. května si německý pancéřový vlak vynutil průjezd stanicí Lysá nad Labem, ale nedostal se ani do Čelákovic, neboť u hradla Káraný byla trať zablokována a vlak se musel vrátit.¹²⁷ O dva dny později zkusil vlak cestu přes Všetaty, musel tedy projet i staroboleslavským nádražím. Ale i na této trati narazil na překážky. 7. května došlo k vyhození obou kolejí před pancéřovým vlakem č. 93062 na 350,6 km mezi Starou Boleslaví a Dřísou. Osádka vlaku si kolej sice opravila, ale do Prahy se stejně nedostala.¹²⁸

¹²⁴ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 322.

¹²⁵ Rozhovor s p. Josefem Klazarem, 28. 3. 2012.

¹²⁶ GÖRTLER, M.: *Květen 1945 na středočeských železnicích.*, in: *Středočeský sborník historický*, svazek 15, Státní oblastní archiv, Praha 1980, str. 38.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ NA, fond Sběrka staničních kronik, kart. 49, inv. č. 1079, *Pamětní kniha staničního úřadu Stará Boleslav.*, str. 14.

5.7. ÚTERÝ 8. KVĚTNA

Hned brzy ráno dostalo se brandýským povstalcům příjemného překvapení, když zjistili, že německá posádka z gymnázia a kasáren je pryč. Že dali svou radost najevo zvláštním způsobem, přibližují vzpomínky Františka Choura, zaznamenané pro Almanach k 95. výročí založení gymnázia. „*Němci opustili gymnasium v noci z osmého na devátý květen* (zde došlo k omylu). *Dopoledne nás městským rozhlasem vyzval pan profesor Čada, abychom se dostavili do gymnasia, kde jsme obdrželi pásky s písmeny RG a hlídali jsme školu – nebo aspoň to, co v ní po Němcích a našich spoluobčanech, kteří zřejmě už za ranních hodin budovu navštívili, zbylo. Při tom asi vypáchili všechny dveře, které Němci nechali zamčené, takže poškozené zámky ještě dlouho nedovolovaly pořádně zamykat třídy.*“¹²⁹ Škola tedy byla hned ráno místními vyrabována, ačkoliv, jak František Chour dále uváděl, nic moc tam po Němcích nezůstalo, krom slamníků, přileb, protichemických tablet. Kupodivu se zde mělo najít na 50 vojenských bicyklů, které zřejmě nestihli rabující lidé odvézt.

Ráno dochází v Brandýse k další dramatické události. Podle kroniky, se kolem 6. hodiny měla u budovy nového soudu strhnout prudká přestřelka s obrněnými vozy. Městský rozhlas vyhlásil poplach a svolával důstojníky a mužstvo do kasáren. Spustily se zátarasy a u gymnázia vznikla zcela nová barikáda.¹³⁰ Barikáda u gymnázia skutečně vznikla, její existence je doložena na filmových záběrech. Co se týče prudké přestřelky, pokud byla skutečně tak prudká, jednalo se nejspíše o varovnou palbu, hlavně ze strany Němců, protože žádné mrtvé, raněné ani výsledek celého střetu již kronikář neudává.

Během dne se rozběhlo zatýkání kolaborantů a zbylých Němců. Jedním ze zadržených se stal také bývalý hejtman Ötzinger, kterému bylo ale ještě ten samý den povoleno odjet.

Projíždějící kolony se staly už věcí zcela běžnou. Němci, kteří se chtěli za každou cenu dostat do amerického zajetí, přijížděli do města ze všech stran. Byli evidentně zmatení. Na řadě dochovaných fotografií z květnových dnů i na filmu jsou zachyceni četníci či důstojníci v československých uniformách, jak diskutují s německými důstojníky nad mapami, nebo přímo řídí dopravu na křižovatce před okresním úřadem. Kolony byly posílány buď směrem na Kostelec nad Labem, nebo Zápy. Na Prahu již Němci nechtěli,

¹²⁹ *Almanach Gymnázia J. S. Machara*, Gymnázium J. S. Machara, Brandýs nad Labem 2008, str. 17.

¹³⁰ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 510.

hledali možnosti, kudy ji obejít. Tomáš Jakl v knize *Květen 1945 v českých zemích* uvádí, že nejbližše severně od Prahy jsou doloženy ústupové kolony 208. a 72.¹³¹ pěší divize, právě přes Brandýs nad Labem.¹³² Průjezd jednotek těchto divizí lze potvrdit díky znakům obou divizí na řadě projíždějících vozidel, která jsou zachycena na fotografiích.

8. května vzrušily Brandýs ještě dvě události. První bylo sestřelení spojovacího letounu Fiesler Fi-156 „Storch“. Dodnes není přesně jasné, jak k tomu došlo. Údajně měl být pilot letounu zasažen střelbou ze střechy gymnázia nebo z blízkého okolí, ale je také dost možné, že se jednalo o poruchu. Stroj dopadl na pole polí poblíž železniční stanice.

Druhou událostí se stal zcela neočekávaný průjezd amerických vozidel z mise pplk. Pratta, při návratu z jednání s polním maršálem Schörnerem v jeho hlavním stanu ve Velichovkách. Kolem 19. hodiny projelo 5 kolových obrněných vozů typu „Greyhound“ a jeepů od Záp na náměstí, kde se na chvíli zastavily, než pokračovaly v jízdě směrem na Kostelec nad Labem.

Stará Boleslav se probudila do nového dne zprávou, že v kasárnách knížete Václava hoří. Skutečně, němečtí vojáci, než opustili ubikace, zapálili na dvoře dokumentaci. „*U jízdnárny na dvoře kasáren vojáci nakupili hromadu dokumentů, přidali patrony a další munici a všechno zapálili.*“¹³³ Oheň byl rychle uhašen a všechny kasárenské objekty ve městě přešly do rukou povstalců. Ti objekty prohledali a krom několika zničených pušek získali zásobu pancéřových pěstí a granátů. Zbraně zřejmě nebyly ani v muničním skladu v lese za nádražím, nedostatek zbraní tedy trval. Na Límanově pile se dál scházeli dobrovolníci, včetně mladých chlapců. Ti hlídkovali u kasáren, muničního skladu a zajišťovali stálé služby v telefonní ústředně. Pan Klazar, jeden z mladých dobrovolníků, vyprávěl, že byl spolu s dalšími vyslán jako posila do václavských kasáren, samozřejmě beze zbraně. U kasáren stálo dělo, ale nemělo závěr, takže sloužilo povstalcům jen jako „strašák“. Vzpomínal i na německou obrněnou drezínu, která stále projížděla v úseku Dřísy-Stará Boleslav.¹³⁴ Došlo k pokusu vyhodit trať, ale nálož selhala. Úspěšným se stal až druhý pokus, kdy došlo k přerušení trati u kilometrovníku 339,1 mezi Boleslaví a Lysou a to hned na dvou místech. Na přerušená místa natlačili železničáři vagony se střelným

¹³¹ Šlo o pěší divize ze stavu 17. armády 8. armádního sboru (208.) a 4. pancéřové armády ze svazku Grossdeutschland (72.).

¹³² JAKL, Tomáš: *Květen 1945 v českých zemích. Pozemní operace vojsk Osy a Spojenců.*, Miroslav Bílý, Praha 2004, str. 76.

¹³³ KOUKAL, Josef: *Kasárna hlídali po odjezdu Němců skauti.*, in: Zpravodaj Telegraf, roč. 3, č. 5, květen 2005, str. 14.

¹³⁴ Rozhovor s p. Josefem Klazarem, 14. 3. 2012.

prachem, které přivezli železničáři z Lysé nad Labem, a vagony zablokovali přejezd na státní silnici, kde zablokovali kolonu čítající dle kroniky na 82 vozidel. Během dne se před přerušným úsekem nahromadilo sedm vlaků.¹³⁵ Bez možnosti opravy, vrátily se soupravy zpět do Lysé nad Labem. Železniční trať na Všetaty se stala zcela nepoužitelnou a boj o železnici povstalci vyhráli, ale zaplatili za úspěch životem jednoho z nich. Jednalo se o Františka Navaru, který zahynul za přejezdem trati na mladoboleslavské silnici, při špatné manipulaci s pancéřovou pěstí. Nejpravděpodobnější verze je ta, že zamířil na projíždějící cíl (zřejmě automobil nebo pancéřová drezína) a opřel si násadu pěsti o tělo. Následný zášleh po odpálení jej usmrtil.

A nejednalo se o jediný případ dne, ačkoliv jen tento byl smrtelný. Pro dobrovolníky, pokud vůbec prošli před válkou vojenským výcvikem, byla pancéřová pěst zcela novou zbraní. Výcvikem mužstva s ní byl pověřen pyrotechnik kap. Oldřich Hadrbolec. Během výcviku jeden z dobrovolníků zmáčkl spoušť roury panzerfaustu a následná exploze zranila jak Hadrbolce, tak další dva muže.¹³⁶

Ve městě povstalci již tak úspěšní nebyli. K jednomu z incidentů došlo přímo u Límanovy pily, kde byla spuštěna jedna ze silničních zábran. Až k ní přijelo několik německých vozů a osádky se dožadovaly se průjezdu. Zřejmě náhodou, padla ze strany povstalců rána z pušky, která vyvolala okamžitou reakci ze strany německých vojáků, kteří zahájili palbu do vzduchu. To ovšem na pile nikdo nevěděl a celé osazenstvo včetně důstojníků se rozuteklo. „*Všechno se dalo okamžitě na úprk zadním vchodem, a dav dokonce proboural díru ve zdi. Major Voltner, který tam velel, se dal na útěk taky, takže se té díře pak říkalo Voltnerova stezka.*“¹³⁷ Další oblíbenou taktikou ustupujících Němců, bylo zajmout někoho zdejšího, posadit jej na první vůz a zajatec pak musel navést Němce tam, kam chtěli. Tak se stalo například Oldřichu Engelovi nebo četnickému štábnímu strážmistrovi Václavu Mrňákovi.¹³⁸ Do zajetí se dostala také skupina npor. Antonína Stýbla, kterou zadrželi v okolí železniční tratě, ale večer byli propuštěni.

¹³⁵ Jednalo se o pancéřový vlak č. 93046, transportní vlak naložený tanky č. 97032, pancéřový vlak 91050, pancéřovou drezínu, nemocniční vlak, obývací vlak č. 97056 a jakýsi obojživelný tank.

¹³⁶ ABS, fond Hlavní zpráva vojenské kontrarozvědky, kart. 505, inv. j. 2, *Výpověď škpt. Perničky o činnosti kpt. let. zbroj. O.hadrbolce z 6. 9. 1946.*, str. 2.

¹³⁷ V textu uvedeno jméno chybně, ve skutečnosti se jmenoval Vortner., in: KOUKAL, Josef: *Kasárna hlídali po odjezdu Němců skauti.*, in: Zpravodaj Telegraf, roč. 3, č. 5, květen 2005, str. 14.

¹³⁸ Archiv SOKA Praha-východ, *Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

Poté, co město opustila posádka, MNV nechalo obsadit houšvecký lazaret. K 8. květnu se zde nalézalo kolem 380 pacientů, o které se i nadále staral německý personál, pod dohledem českých lékařů Šebesty, Kavky a Zdráhalý.¹³⁹

5.8. STŘEDA 9. KVĚTNA

Prakticky celou středu městy projížděly zbytky německé armády. Všichni byli unavení, zmatení. Jejich nejčastější otázkou bylo, kde jsou Rusové a kde Američané. Revoluční gardy již veškeré procházející německé kolony odzbrojovaly a zabavovaly jim automobily všeho druhu. Němce zajaté ve Staré Boleslavi posílali v kolonách do Brandýsa, kde již vznikala první shromaždiště na sokolském hřišti a hřišti u jízdárny, kde stály provizorní dřevěné baráky dělníků firmy Avia. Revoluční oddíly během dne získaly dostatek zbraní a vážně se uvažovalo o vyslání posil na Mělník, odkud docházely zprávy o silných bojích a bombardování města německým letectvem. Ve skutečnosti byly letecké údery vedeny sovětskými letouny a zanechaly po sobě 27 mrtvých.¹⁴⁰ Filmový dokument zachycuje přípravu a nasedání mužů na několik nákladních vozů. Zda skutečně odjeli, není jasné.

Brandýský kronikář zaznamenal na středu i poslední dramatickou událost války. Mělo jít o přestřelku s od Čelákovic ustupující kolonou SS, „*náhle se od severozápadu ozve detonace a pak další a dochází k přestřelce u kasáren s oddílem SS jedoucím od Čelákovic. Detonace se opakují a nakonec Němci opouští vozy a utíkají přes pole pryč.*“¹⁴¹ Tento střet se mi nepodařilo potvrdit z jiných zdrojů. Jediným možným potvrzením je panika, která vznikla na náměstí ve Staré Boleslavi, kde někdo rozšířil fámu, „*že od Brandýsa přijíždí SS a střílí.*“¹⁴² Náměstí bylo během chvíle prázdné, ale jak se velice rychle ukázalo, jednalo se skutečně o fámu. Mohla vzniknout na základě poplašných zpráv a hluku střelby z Brandýsa? Možné by to bylo, ale jistotu nemáme. Zbytek dne již proběhl bez komplikací a čekalo se jen na příjezd Rudé armády.

Jejího příjezdu se občané dočkali kolem osmé večer, kdy se v Brandýse objevila první průzkumná hlídka jedoucí od Prahy, složená z lehkých tanků či obrněných vozů a

¹³⁹ Jednalo se o 4 německé lékaře, 36 ošetřovatelek, 6 pomocnic, 12 písařů a 3 kuchaře. Primářem byl rakouský lékař MUDr. Linzenmayer.

¹⁴⁰ JAKL, Tomáš: *Květen 1945 v českých zemích. Pozemní operace vojsk Osy a Spojenců.*, Miroslav Bílý, Praha 2004, str. 69.

¹⁴¹ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 514.

¹⁴² *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 332.

automobilu. Jeden z obrněnců zůstal celou noc u mostu a zajistil jej. Když se rozkřiklo, že přijeli Rusové, dostalo se jim bouřlivého přivítání. Do Staré Boleslavi se vydala jen spojka, jednadvacetiletý Alexander Ifkin z Moskvy, který byl slavnostně přivítán na radnici.¹⁴³ Jednalo se o průzkumný oddíl náležející k 69. mechanizované brigádě 3. tankové gardové armády 1. ukrajinského frontu. Brigádě velel plukovník a pozdější nositel vyznamenání „Hrdiny Sovětského svazu“ Ivan Semjonovič Vaganov.

5.9. ČTVRTEK 10. KVĚTNA

Podle vzpomínek I. S. Vaganova, dostala 69. mechanizovaná brigáda rozkaz obsadit 10. května Brandýs nad Labem, Starou Boleslav a zajistit zdejší přechody přes Labe, což se brzy ráno také stalo.¹⁴⁴ Občané si konečně mohli oddechnout. Nastalo to, co můžeme vidět na fotografiích a filmech ze všech koutů republiky. Vojáci a jejich stroje byli zasypáváni květinami, lidé přinášeli občerstvení, radovali se.

Během dopoledne zastavil se v Brandýse na okamžik jakýsi ruský generál, ale největším hrdinou byl pro místní plk. Vaganov, který společně s předsedou ONV Novotným pronesl z balkonu radnice, ozdobeného státními vlajkami a dvěma velkými obrazy Beneše a Stalina, ke shromážděným občanům slavnostní zdravici. Dostalo se mu bouřlivého aplausu a provolávání slávy, načež jej na odchodu z radnice rozveselený dav odnesl až do bytu, který mu město poskytlo.¹⁴⁵ V ulicích se bouřlivě oslavovalo.

Pro stálé nebezpečí z řad potulujících se skupin německých vojáků, vyrazely české hlídky společně s ruskými zajišťovat ve městě bezpečnost a z okolních lesů přiváděly stále další zajaté německé vojáky, kteří byli okamžitě nasazováni na odklizení protitankových uzávěr, které snad pro nedostatek náradí, snad z pomsty, odstraňovali často holýma rukama. Další byli posíláni pod dozorem ozbrojených stráží do zajateckého tábora v Praze-Ruzyni.

Pakliže pro brandýskou část města je jisté, kdo dorazil první, ve Staré Boleslavi už to tak jisté není. Písemné prameny jsou na označení vojenských oddílů velice skoupé. Pakliže kronika uvádí jako prvního ruského vojáka výše uvedeného Ifkina, ústně se

¹⁴³ SOKA Praha-východ, *Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

¹⁴⁴ OMPV, fond 2. světová válka, kart. 14, *Osobní vzpomínky gen. Vaganova.*, bez paginace.

¹⁴⁵ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 517.

tradije, že skutečně první ruský voják přijel ještě 9. května na kole ve směru od Hlavence, tedy ze zcela opačného směru od Mladé Boleslavi.

Důvod těchto zmatků je zřejmě ten, že mezi městy teče Labe, tedy ideální dělicí linie pro styk armád tak, aby se zbytečně nepromíchaly. Podle dochovaných fotografií skutečně projíždí většina tanků a vozidel skrz město směrem na Brandýs. Stejně tak filmový dokument zachycuje průjezd dělostřelců Brandýsem od Staré Boleslavi. Zda tyto oddíly pokračovaly dále na Prahu nebo se usadily ve městě, však již z těchto pramenů nevyplývá, ale během následujících dnů přes města projížděly sovětské kolony prakticky denně a situace se stala značně nepřehlednou.

Ve sbírce fotografií Jiřího Pelnáře, se dochovala fotografie zachycující sovětský štáb ubytovaný v domě poštmistra Paboučka. Je na ní zachyceno několik vysokých sovětských důstojníků a vzadu uvedeno, že se jedná o štáb generála Kuzněcova. Podle Miroslava Písačky, zde měli být Kuzněcovovi vojáci jen krátce a již od 13. května odjížděli z města pryč.¹⁴⁶ Vysvětlení toho, proč nebyli tito muži nikde zmíněni, se nabízí dvojí. Na fotografiích řady sovětských důstojníků obvykle není datum jejich pořízení, a pokud je, jedná se většinou o data ke konci května či ještě později. Dost možná šlo jen o velitele projíždějících jednotek, které si na cestě udělali přestávku a nechali se u fotografa Jakuba Pelnáře na památku vyfotografovat. Pelnář si přirozeně udělal kopii i pro sebe a nejspíše si ji nechal od vojáka podepsat. Nemuselo tedy jít o důstojníky, jejichž osud by se více protnul s osudy města.

Podle teorie pana Písačky, byli tito důstojníci uznáni za „politicky nezpůsobilé“ a do kronik se nedostali.¹⁴⁷

Můžeme předpokládat, že v Boleslavi bylo 10. května více sovětských oddílů a to jak od 69. mechanizované brigády, jejíž tanky zajistily výpadevé cesty z města a zřídili pozorovatelnu na věži kostela Nanebevzetí Panny Marie. I zde byli ruští vojáci bouřlivě uvítáni a na 19. hodinu večerní se na náměstí připravovalo oficiální přivítání. Proběhlo zcela klasicky. Několik proslovů představitelů města a velitele ruských dělostřelců plk. Rjazina, který se při té příležitosti zapsal do pamětní knihy. Kronikář nezapomněl

¹⁴⁶ Rozhovor s p. Miroslavem Písačkou, 16. 3. 2012.

¹⁴⁷ Tato teorie se mi nezdá příliš pravděpodobná, neboť informace o politické nezpůsobilosti sovětského generála by se ke kronikáři stěží donesla.

pochválit průvod, který se vydal do Brandýsa a zpět a jehož velikost „*prý i Brandýs mohl závidět*“.¹⁴⁸

Méně optimisticky zní věta, kterou měl pronést jeden ze sovětských vojáků. Prý prohlásil: „*Kdybyste věděli, co vám přinášíme, nikdy byste nás tak nevítili.*“¹⁴⁹

Jak hořká pravda se za těmi slovy skrývala, ale tehdy ještě nikdo netušil.

5.10. PÁTEK 11. KVĚTNA

První den svobody využili brandýští ke konání velké československo-sovětské veselice. Z náměstí se stal jeden veliký taneční parket, kde se čestnému tanci nevyhnul ani plk. Vaganov. Tuto slavnost zachytil p. Weigel dokonce na barevný film.

Smutnou událostí dne byla smrt zahradníka Karla Dolanského, který se údajně pomátl a puškou ohrožoval obyvatele a ruské vojáky, kteří jej následně zastřelili.

V pátek zavítal plk. Vaganov také do Staré Boleslavi, kde byl na radnici přivítán a poobědval.

Ani zde se den neobešel bez střelby. Kolem 10. hodiny dopoledne přivedli bývalí ruští zajatci na četnickou stanici 3 zadržené Němce v civilním oblečení. Jeden z nich, Karl Ditschke náhle vytáhl revolver a střelil vyslýchajícího velitele stanice vrchního strážmistra Karla Loudu do břicha. Přes okamžitý převoz do houšteckého lazaretu a následnou operaci, Karel Louda 13. května zranění podlehl.¹⁵⁰

5.11. ČTVRTEK 17. KVĚTNA

Čtvrtek zpestřila vojenská přehlídka sovětských jednotek na brandýském náměstí, která se těšila velikému zájmu občanů.

Ve středu bylo v Brandýse oficiálně ustanoveno okresní vojenské velitelství v čele s pplk. Alexandrem Rottou, které usměrňovalo vyhlášenou mobilizaci vybraných ročníků a organizovalo odjezd prvních dobrovolnických formací do pohraničí. Jedna část odjela

¹⁴⁸ Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945), (CD-ROM), str. 342.

¹⁴⁹ ŠNAIBERK, Miroslav: *Putování brandýskou historií.*, nákladem autora, Brandýs nad Labem 2005, str. 80.

¹⁵⁰ SOKA Praha-východ, *Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi*, bez paginace.

právě 17. května večer. Prapor z Brandýsa nad Labem, podřízený velitelství „Alex“, pronikl přes Mělník a Úštěk do prostoru Děčína.¹⁵¹

5.12. NÁRODNÍ VÝBORY V PRVNÍCH DNECH SVOBODY

Situace obou výborů, jak městského v Boleslavi, tak okresního, který zastával i funkci městského úřadu pro Brandýs, byla od počátku velice komplikovaná. Bylo nutné obnovit pravidelný chod samosprávy, překlenout právní vakuum, zajistit bezpečnost a zásobování potravinami, jednoduché nebylo ani jednání se zástupci ruských jednotek. Vedlo se vyšetřování osob podezřelých z kolaborace či spolupráce s Němci. Zatýkáni probíhalo zprvu živelně, ale bylo v zájmu samotného okresního úřadu kontrolovat jej. Došlo ke zřízení tříčlenné komise, která rozhodovala o tom, kdo bude zatčen.¹⁵² Mělo se tím zabránit přehmatům i regulovat počet zajištěných osob, kterých jen první den, tedy 8. května bylo 51 a počty každým dnem narůstaly. Do 5. září 1945 bylo vzato do vazby na 398 osob z celého okresu, ačkoliv vazební věznice okresního soudu mohla pojmout pouhých 27 vězňů.¹⁵³ Zvláště horlivě se zatýkáni účastnila partyzánská skupina „Pěst“, která si přisoudila právo zajišťovat podezřelé a provádět domovní prohlídky. To vyvolalo celou řadu konfliktů se zástupci ONV, kteří si stěžovali na nezákonné jednání „Pěsti“, která mnohdy ani zatčení osob nenahlásila a držela je v budově měšťanské školy bez vědomí úřadu. Tím nejednou přivedli vyšetřovací komisi do rozpaků, neboť příbuzní zatčených se následně obraceli právě na ONV, kde o zatčených nikdo nevěděl, a docházelo ke zmatkům.¹⁵⁴ Projednávalo se též hrubé chování partyzánů k zadrženým. Rozruch vzbudilo také doslova přepadení houšteckého lazaretu partyzány, kteří zde u německých pacientů provedli důkladné prohlídky a zabavili mnoho jejich osobních věcí, které odvezli. Fakt, že se přepad odehrál až 22. května a lazaret spadl pod správu staroboleslavského velitelství a jednalo se tedy o armádní objekt, nebrali partyzáni v potaz.¹⁵⁵ Plk. Čermák a mjr. Dvořák z boleslavské posádky podali k celé věci stížnost na ministerstvo národní

¹⁵¹ OBERHEL, Hynek: *Léto 1945 v pohraničí na příkladu okresu Litoměřice.*, diplomová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno, 2010, str. 17.

¹⁵² Vyšetřování vedli komisaři JUDr. František Morávek, JUDr. Karel Schuster a JUDr. Karel Kolář.

¹⁵³ SOKA Praha-východ, Plenum 1945, *Zápis z jednání rady ONV dne 6. 9. 1945*, str. 54.

¹⁵⁴ Tamtéž, *Zápis z jednání dne 29. 5. 1945*, str. 7.

¹⁵⁵ SOKA Praha-východ, Protokoly o schůzích rady MNV St. Boleslav, *Zápis z jednání rady MNV dne 25. 5. 1945*, bez paginace.

obranu.¹⁵⁶ Celá věc došla až tak daleko, že velitel „Pěsti“ Ludvík Kolínský obvinil okresního vojenského velitele pplk. Alexandra Rottu ze zrady a pasivity během války.¹⁵⁷ Celý ostrý spor skončil nakonec křehkým smírem a „Pěst“ byla podle nařízení ministerstva vnitra, stejně jako ostatní partyzánské a polovojenské organizace rozpuštěna a její vybraní příslušníci převedeni pod velení SNB.

Národní výbory byly tak zavaleny prací, že jejich členové téměř neopouštěli úřady a drtivou většinu záležitostí vyřizovali ústně. Pravidelná písemná agenda a záznamy jednání se začaly pořizovat až od 22. května. Tato skutečnost do značné míry komplikuje důkladnější zkoumání činnosti úřadů badatelům.

5.13. VZNIK BRANDÝSKÉ NEMOCNICE

Přestože patřil Brandýs mezi okresní města, nefungovalo zde, kromě samostatných praxí lékařů, žádné zdravotnické zařízení a pacienti musela odvážet sanitní auta do pražských nemocnic. V říjnu 1944, zabrala německá armáda lázeňskou budovu v Houštce u Staré Boleslavi, kterou využili pro zřízení lazaretu. Ten se později stal, až do svého zrušení, jednou ze součástí nemocnice.

V prvních květnových dnech, vznikla na brandýském zámku provizorní ošetrovna, připravená přijmout raněné z případných střetů s německými vojáky. Řízení ošetrovny se ujal MUDr. František Vávra, personál tvořili členové Okresní péče o mládež (dále jen OPM). OPM také dala k dispozici své zdravotnické vybavení.¹⁵⁸ Ošetrovna byla umístěna v 1. patře a vybavena lůžky pro cca 40 pacientů, včetně provizorního operačního sálu. 10. května zabrali zámek Sověti a ošetrovna byla přestěhována do budovy hospodářské školy, kterou nedávno opustili příslušníci Hitlerjugend.

Základem pro novou nemocnici se stal lazaret v Houštce, který byl 8. května obsazen Revolučními gardami a přešel pod správu MNV. Část německých pacientů, kteří byli schopni pohybu, gardisté a příslušníci „Pěsti“ v období po 11. květnu doslova vyhnali. Pan Klazar, který vše viděl, potvrdil, že pohled na ovázané či jednonohé vojáky hnané alejí k Brandýsu byl velice smutný.¹⁵⁹ Zbylí pacienti byli ponecháni v péči německých lékařů.

¹⁵⁶ SOKA Praha-východ, Protokoly o schůzích rady MNV St. Boleslav, *Zápis z jednání rady MNV dne 25. 5. 1945*, bez paginace.

¹⁵⁷ SOKA Praha-východ, Plenum ONV 1945, *Zápis z jednání rady ONV dne 29. 5. 1945*, str. 6.

¹⁵⁸ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava: *Okresní péče o mládež v Brandýse nad Labem.*, in: *Středočeský sborník historický*, sv. 15, Státní oblastní archiv, Praha 1980, str. 158.

¹⁵⁹ Rozhovor s p. Josefem Klazarem, 28. 3. 2012.

Dozor nad lazaretem byl pak prováděn českými lékaři. Ještě 15. června je zde doloženo 60 těžce raněných s amputacemi, kteří měli být v brzké době předáni Čs. červenému kříži.¹⁶⁰ Pro nevhodné umístění lazaretu ve vlhkém prostředí, bylo postupně zařízení přesouváno do budovy hospodářské školy v Brandýse, která byla zatím provizorně upravována. „*Vedoucím lékařem byl MUDr. Vávra, lékař v Brandýse. Sekundáři byli 2 němečtí lékaři, a to MUDr. Patzovský a MUDr. Herosch. Patzovský pocházel z Vídně, Herosch byl původem z Brna. Původní oddělení byla jako v pomocné nemocnici, tj. interna, porodní a malá chirurgie. Laboratoř byla umístěna v koupelně...*“¹⁶¹

Nová pomocná nemocnice sloužila jak obyvatelům města, tak k přechodnému léčení cizích vojáků-zajatců na cestě ze zajetí a k léčení navrátilců z koncentračních táborů.¹⁶²

Z provizoria se postupem času stalo plnohodnotné zdravotnické zařízení, které slouží dodnes.

¹⁶⁰ SOKA Praha-východ, Plenum ONV 1945, *Zápis z jednání rady ONV dne 15. 6. 1945*, str. 40.

¹⁶¹ *30 let nemocnice v Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi.*, Nemocnice s poliklinikou Brandýs n. L. - St. Boleslav, 1993, str. 12.

¹⁶² HOFFMANNOVÁ, Jaroslava: *Okresní péče o mládež v Brandýse nad Labem.*, in: *Středočeský sborník historický*, sv. 15, Státní oblastní archiv, Praha 1980, str. 158.

6. POBYT RUDÉ ARMÁDY

Fakt, že se Rudá armáda usadila i v obou městech a blízkém okolí, nikoho nepřekvapil.

Důstojníci byli ubytováni v domech a bytech, které nabídli (nebo museli nabídnout) místní nebo byly volné po zadržení jejich německých majitelů. V domě rodičů p. Zalabáka se ubytoval major od minometné baterie, původem z Vladivostoku, u Klazarů bydlel důstojník Sergej Petrov a v bytě Písačkových dokonce důstojník NKVD Medlov, prý velice obávaný. Před dveřmi bytu stála každou noc ozbrojená stráž.¹⁶³ Prakticky každý zde měl doma či na zahradě nějaké ruské vojáky a zpočátku to lidem ani příliš nevadilo.

Mužstvo se rozložilo po okolních lesích k Novému Vestci a „Zelené boudě“ a na mezích polí, kde vznikaly velké tábory ze stanů a dřevěných boud. Další bydleli v obytných nástavbách na nákladních vozech. Krátce byly zabrány také školy a zámek, kde byla ošetřovna. Štáb brandýských jednotek sídlil v hotelu „Koruna“ poblíž náměstí. Boleslavský štáb využíval novorenesanční vilu Antonína Límana.¹⁶⁴

Když jsem se ptal, jak obyvatelé pobyt Rusů vnímali, odpovědi byly veskrze kladné. V jakémsi „vakuu“ mezi prožitým napětím posledních dnů války a dobou kdy se vše bude muset vrátit „do starých kolejí“, odmítala si většina lidí připouštět jakékoliv problémy a počáteční euforie omluvila i několik „trapných výstupů“ způsobených alkoholem.

Zvláště děti si přítomnost vojáků a jejich techniky oblíbily. Kronikáři si všimli, že sovětsí vojáci měli děti velice rádi, dávali jim sladkosti, vozili na tancích a nechávali se s nimi fotografovat. Opět si vypomůžu vzpomínkou pana Klazara, který společně s dalšími chlapci navštívil ruskou polní kuchyni, situovanou ve dvoře bývalého pivovaru. Rusové chlapce na jeden oběd pozvali, ale jejich organismus, oslabený špatným válečným zásobováním, nedokázal se s mastným jídlem dobře vyrovnat a přivodil jim zažívací potíže.¹⁶⁵ Oblíbenou zábavou se stala jízda na koních. Na okolních lukách se pásla početná stáda ruských koní a dobytka. Koně vodili vojáci na okování do města a chlapci se na nich vozili.

¹⁶³ Rozhovor s p. Miroslavem Písačkou, 16. 3. 2012.

¹⁶⁴ VYSKOČILOVÁ, Zuzana: *Tři vily*, in: Brandýsko-staroboleslavský Prostor, č. 10, roč. 2., listopad 2010.

¹⁶⁵ Rozhovor s p. Josefem Klazarem, 28. 3. 2012.

Poslední sovětské jednotky opustily Brandýs nad Labem a Starou Boleslav 15. listopadu 1945. Na hřbitově po nich zůstaly jen hroby 16 jejich spolubojovníků. V Brandýse jsou pochováni 3. Ve Staré Boleslavi odpočívá 13 rudoarmějců.¹⁶⁶

Ani jeden zde nepadl v boji, jednalo se o vojáky, kteří podlehli starším zraněním, nemocem, zahynuli při nehodách. Bojové ztráty vylučuje už samotný fakt, že první, A. F. Petruchin, zemřel 17. května. Jeho pohřeb zachytil na kameru Bedřich Weigel.

6.1. PROBLÉMY S CHOVÁNÍM RUDÉ ARMÁDY

Dlouhodobý pobyt Rudé armády s sebou přirozeně přinesl celou řadu problémů s chováním vojáků k civilnímu obyvatelstvu. Problémy způsobovalo hlavně požívání alkoholu. I jinak celkem nekritičtí kronikáři si povšimli veliké náklonnosti ruských vojáků k vodce. Právě opilost byla příčinou řady incidentů, které vrhaly na Rudou armádu špatné světlo, když podnapilí vojáci obtěžovali ženy, kradli kola a vymáhali na lidech hodinky. Pověstné „davaj časy“ se ve vyprávění udrželo dodnes.

Svůj díl viny na řadě incidentů měli i místní prospěcháři, kteří přes přísný zákaz národních výborů a sovětského velitelství, nabízeli a hlavně směňovali s vojáky podomácku a nezákonně vyráběný alkohol za nejrůznější zboží.¹⁶⁷ Ani řada zásahů četnictva tento nešvar neodstranila.¹⁶⁸ Dne 16. května byl na radnici vylepen plakát s textem rozkazu ruského velitele v následujícím znění: „*Ruským vojákům se zapovídá obývání v soukromých domech, kupovat, prodávat a vyměňovat zboží, navštěvovat holírny aj. Obtěžování žen, násilnosti a krádeže páchané jedinci v sovětských uniformách, trestají se smrtí.*“¹⁶⁹

Do jaké míry přispěl tento přísný rozkaz k utužení kázně nelze odhadnout.

Prodej alkoholu nemusel dobře skončit ani pro jeho výrobce, jak ukazuje příklad z nedaleké obce Dvorce, kde 1. 12. 1945 neznámí muži v uniformách Rudé armády zastřelili

¹⁶⁶ Brandýs nad Labem: Alexandr Fedorovič Petruchin (8. 5. 1916-17. 5. 1945); Sergej Alexandrovič Malmygin (1909-15. 5. 1945); Alexej Leontěvič Siňko (1909-4. 9. 1945)
Stará Boleslav: Štěpán Grigorijevič Matvejčuk (1924-21. 7. 1945); Valentina Michajlovna Voronova (1924-21. 7. 1945); Vasilij Vasiljevič Kosovskin (+ 1. 7. 1945); Filip Grigorijevič Perepelica (1910-14. 7. 1945); a dalších 8 neznámého jména.

¹⁶⁷ SOKA Praha-východ, Plenum ONV 1945, Zápis z jednání dne 17. 5. 1945.

¹⁶⁸ SOKA Praha-východ, Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi, bez paginace.

¹⁶⁹ Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950), (CD-ROM), str. 358.

Marii Voslářovou s matkou.¹⁷⁰ Tyto údajně prodaly Rusům podomácku vyrobený alkohol, po němž několik vojáků osleplo, a jejich kamarádi se přišli pomstít.

Rybáři neměli radost z oblíbeného způsobu lovu ryb, ke kterému používali vojáci ručních granátů hozených do vody.

Traduje se i příhoda, kdy podnapilí ruští vojáci vnikli v noci do tělocvičny staroboleslavské školy a ve tmě hráli „na kukačku“, která spočívala v tom, že po vydání zvuku, stříleli po sobě z pistolí. Jeden voják měl tuto „hru“ zaplatit životem.¹⁷¹

Přes slušné zásobování, zabavovali vojáci po domech různé potraviny na přilepšenou. Uvedu pro názornost jen několik příkladů.

Firma Tichý a spol. takto přišla o 30 q brambor bez náhrady.¹⁷² Majitel pekárny v Brandýse Antonín Jandourek, vyčíslil škodu, která mu vznikla na topivu, elektřině a strojích za dva měsíce jejich využívání Rudou armádou, na 40 341 korun. Nikdo z Rusů se mu ani neobtěžoval říci, pro které útvary chléb pečou.¹⁷³

Škody sčítali na podzim také sedláci, na jejichž polnostech se pásli ruští koně. Například rolník Ladislav Boháč ze Staré Boleslavi požadoval zaplacení 91 q vojtěšky a jetele, které byly od května do září spaseny, 12 000 Kčs.¹⁷⁴

Další škody byly napáchány vojenskými automobily. V noci 24. května, rozbořil ruský vůz trafikou pana Kočárníka u mariánských kasáren v Boleslavi, jindy došlo k poškození sloupů veřejného osvětlení. Bohužel nehody si vyžádaly také oběti na životech. Dne 28. května, odjížděly z měst některé útvary do nových táborů v Milovicích. Na hlavním mostě přes Labe vjel náhle jeden z tanků na chodník a srazil manžele Mikešovy, kteří zrovna procházeli okolo s kočárkem. Muž i žena zahynuli, dítě přežilo.¹⁷⁵

Na pomníku rudoarmějců ve Staré Boleslavi je na desce krom jmen i dovětek, že zde leží také 8 vojáků neznámého jména. Proč neznáme jejich jména ani datum úmrtí? S největší pravděpodobností jde o muže, kteří byli buď popraveni za spáchání zločinu, postříleli se v opilosti nebo spáchali sebevraždu. Pan Jeník byl přitom, když na hřbitov přivezli jednoho mrtvého Rusa, který se evidentně střelil odspodu do hlavy. Zaslechl též

¹⁷⁰ ABS, fond Zemské velitelství SNB Praha, inv. j. 173, 1/3 F, *Hlášení o loupežné vraždě ve Dvorcích*.

¹⁷¹ Rozhovor s p. Petrem Encem, 9. 6. 2012.

¹⁷² SOkA Praha-východ, fond ONV – Přihlášky válečných škod a škod způsobených mimořádnými poměry, č. j. 18.222/45.

¹⁷³ Tamtéž, č. j. 23.506/47.

¹⁷⁴ Tamtéž, č. j. 18.222/45.

¹⁷⁵ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 362.

zprávu, že jeden voják byl zastřelen za obtěžování žen.¹⁷⁶ Dostalo se jim sice pohřbu, ale jejich jména měla být zapomenuta.

¹⁷⁶ Rozhovor s p. Miroslavem Jeníkem, 24. 10. 2011.

7. NĚMCI

Když 8. května ráno odjely německé posádky z Brandýsa i Boleslavi, zůstala ve městě část místních Němců, po 9. květnu doplňovaná o zajatce z projíždějících kolon. Podle údajů četnického památníku bylo jen ve Staré Boleslavi mezi 5. a 9. květnem zadrženo a odzbrojeno na 1200 Němců, kteří však v Boleslavi nezůstávali a byli posíláni dál do Brandýsa, kde se zajatci shromažďovali na hřišti „U Jízdárny“, sokolském hřišti a v sokolovně, případně po budovách škol.¹⁷⁷ Zadržené ženy pak umísťovaly ve vepříně na statku, který stával v místech dnešní čtvrti „Zahradní město“. Větší část zajatců byla postupně posílána do sběrných táborů v Praze-Ruzyni, zbylí byli využíváni na odstraňování protitankových zátarasů, úklid města, budov a další práce. Tito zajatci byli již umísťováni do internačního tábora. O táboře více v kapitole 7.2. Zatýkání německých civilistů bydlících ve městě a kolaborantů započalo v Brandýse již 8. května, v Boleslavi pak o den později, 9. května. Jak poznamenal kronikář, „*přišli si při tom na své*“.¹⁷⁸ Nenávist k Němcům byla skutečně veliká a i zde vyústila v několik incidentů, kterým bylo stříhání vlasů německým ženám a Češkám zadrženým pro kolaboraci či přílišný styk s Němci. Zde se můžeme opřít o kronikářský záznam a několik dochovaných fotografií. „*U Mariánských kasáren bavit se dav lidí zvláštní podívanou, smál se, pískal a povykoval. Otevřela se vrata kasáren a k pumpě tu kráčí s kbelíkem ženy starší i mladé. (...) Byla to veřejná přehlídka 7 žen, známých svými styky s Němci. Odcházely pak mýt kasárna po německých vojácích. Odpoledne je pak odvedli spolu s Němkami do školy. Tam postupně jednu po druhé ostříhali do hola, pomalovali hakenkreuzy na tvářích i zádech a ukazovali z okna. Mnozí lidé však odpustili sobě tuto podívanou. Potom je naložili na auto a vozili po městě.*“¹⁷⁹

7.1. EXCESY

Informace o násilí na německých zajatcích nejsou obvykle příliš dobře zaznamenány v písemných pramenech, pakliže nedošlo k jejich úřednímu vyšetřování. I díky tomu jsem nucen vycházet ze zpráv od pamětníků a hlavně pana Petra Ence, který se

¹⁷⁷ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do roku 1950)*, (CD-ROM), str. 514.

¹⁷⁸ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 331.

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 339.

problematikou válečných hrobů zabývá již delší dobu a byl jedním z iniciátorů označení německých hrobů jak na brandýském, tak na staroboleslavském hřbitově.

Již v pátek 11. května je ve staroboleslavské kronice záznam, že na dvoře Mariánských kasáren došlo k popravě „6 SSmanů chycených v lese“, jejichž těla byla následně vhozena do studny a zasypána.¹⁸⁰ Je více než pravděpodobné, že jsou tam dodnes. V Brandýse na hřbitově je větší šachtový hrob, kam byli pohřbíváni hlavně němečtí zajatci, kteří zemřeli ve městě a blízkém okolí na nemoci, zranění či spáchali sebevraždu. Tento hrob byl údajně otevřený a mělo zde dojít i k několika popravám ranou do týla. Kdo byl jejich obětí a kolik jich bylo, není jasné. Zřejmě šlo o odhalené příslušníky SS či gestapa z řad zajatých. Odhaduje se, že v hrobě je kolem 100 pohřbených.¹⁸¹

Největším excesem, ke kterému zde došlo, je zastřelení 43 mužů pro údajnou vzpouru, ke kterému došlo 21. června nebo srpna, zde se zdroje rozcházejí. Pachatelé byli tři silně opilí příslušníci Revolučních gard a jeden „svobodovec“, kteří odvedli zajatce do remízku za Houstkou a zde je postříleli kulometem. Hrob vyhloubili odpálením dvou min a těla zakryli pouze větvemi. V teplém letním počasí se začala rychle rozkládat, a pro silný zápach byla po četných stížnostech těla exhumována a pohřbena do hromadného hrobu na hřbitově. Podle několika svědectví, prosili zajatci cestou v jedné hospodě o vodu a zřejmě tušili, co je čeká.¹⁸²

7.2. INTERNAČNÍ A SBĚRNÝ TÁBOR BRANDÝS NAD LABEM

S postupem času se stále naléhavěji ukazovala nutnost řešit otázku zajatých a zadržených osob. Počet zajatých vojáků, „národních hostů“, říšských, sudetských, místních Němců i Čechů podezřelých z kolaborace, neustále vzrůstal.¹⁸³ Původní internace ve školách a kasárenských objektech přestávala kapacitně vyhovovat, navíc nově vznikající vojsko potřebovalo prostory pro své účely, stejně jako školy, jejichž úklid a příprava na nový školní rok si vyžádaly mnoho času. Bylo nutné přikročit k vybudování odpovídajícího internačního tábora, kde by byli umístěni zajatci z celého brandýského okresu.

¹⁸⁰ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 345.

¹⁸¹ Rozhovor s p. Petrem Encem, 9. 6.2012.

¹⁸² Rozhovor s p. Petrem Encem, 9. 6.2012.

¹⁸³ Navíc bylo během květnové revoluce z Prahy do brandýského okresu vyhnáno nebo vyvezeno odhadem na 4000 Němců.

K tomu došlo začátkem června, kdy vznikl v Brandýse okresní internační a sběrný tábor, sestávající se ze dvou středisek pod správou ONV.

První tábor – internační, byl situován pod městskými jatky, ve dvou dřevěných barácích (42x12 m a 35x18 m), původně obývaných dělníky a patřících ČKD, která zde měla během okupace výrobní pobočku v továrně Melichar-Umrath.¹⁸⁴ Kapacitně byl určen pro 300, jiné zdroje uvádějí i 340 osob, ale tyto počty byly prakticky neustále překročené. Jeden z baráků byl vyhrazen pro civilisty, druhý pro válečné zajatce. Prvním velitelem internačního tábora byl jmenován Karel Adam, v listopadu 1945 vystřídáný Rudolfem Nergerem. Ten službu vykonával až do listopadu 1946, kdy jej nahradil Josef Štengl, který tábor vedl až do jeho zrušení dne 15. října 1946. Střežení tábora, kromě civilních zaměstnanců v počtu 3 osob, prováděla armáda.¹⁸⁵

Druhým objektem byl nejprve sběrný tábor, později změněný na infekční nemocnici, umístěný ve dvou dřevěných barácích, stojících na hřišti u bývalé jízdárny. Opět se jednalo o budovy sloužící původně za ubytovny pro dělníky, tentokrát firmy Avia. Kapacitně mohl tábor pojmout 150 osob. Zde byli hospitalizováni němečtí zajatci, kteří onemocněli infekčními nemocemi v internačním táboře nebo u svých zaměstnavatelů. Velitelskou funkci zastával od počátku až do zrušení v polovině srpna 1946 Václav Jelínek.¹⁸⁶ Zdravotní službu zde zajišťovali dva až tři němečtí lékaři s cca 6 pomocníky, všichni z řad zadržených. Ti byli k ruce vedoucímu českému lékaři. Tím se stal pro obě střediska praktický a vojenský lékař MUDr. František Vávra, později městský lékař MUDr. Vojtěch Jelen, který do tábora docházel dvakrát týdně.¹⁸⁷ Vrchní dozor nad zařízením prováděl úřední lékař a vrchní okresní zdravotní komisař MUDr. Josef Duchek.¹⁸⁸

Vyžadovala-li to situace, byli němečtí pacienti převáženi do okresní pomocné nemocnice ve městě. Za dobu existence zařízení bylo zjištěno jen několik případů tyfu a úplavice. K počtu zemřelých udává dostupný dokument číslo šesti osob.¹⁸⁹

Vybavení baráků obou částí tábora bylo jednoduché. Sestávalo se z dřevěných postelí, papírových slamníků a přikrývek. Něco zde zbylo po dělnících, zhruba 200 dek

¹⁸⁴ ABS, fond MV-Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha, inv. j. 87, *Zpráva o konečném provedení likvidace internačního a sběrného tábora v Brandýse nad Labem* z 29. 11. 1948., str. 1.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ ABS, fond MV-Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha, inv. j. 87, *Zpráva o konečném provedení likvidace internačního a sběrného tábora v Brandýse nad Labem* z 29. 11. 1948., str. 3.

¹⁸⁸ ABS, fond ZNV-Zemský velitel internačních středisek v Čechách Praha, inv. j. 12, *Hlášení* k 20. 3. 1946.

¹⁸⁹ Tamtéž.

zapůjčila Okresní správa sociálního zabezpečení a 91 dřevěných postelí bylo dodáno MNV Zápy.¹⁹⁰

Stravování zajišťovala vězeňské kuchyně okresního soudu a jídlo dovážel dozorce Antonín Hladík, protože tábor vlastní kuchyni nedisponoval. Ke změně došlo až v červnu 1946, kdy byl zajištěn 300 litrový varný kotel a příslušné kuchyňské vybavení pro táborovou kuchyň.

Ve zprávě z 26. listopadu 1948 je uvedeno, že osobní věci byly internovaným ponechány, pouze poštu cenzurovala místní stanice SNB.¹⁹¹

Životní podmínky v táboře nebyly ideální a řadu problémů se nepodařilo vyřešit až do uzavření tábora. ONV ani MNV neměl dostatek prostředků k vybudování řádného sběrného tábora a je nutné považovat zdejší středisko za více méně provizorní zařízení sloužící spíše ke kratšímu pobytu internovaných, před jejich odsunem do velkých a plnohodnotně vybavených středisek. Tábor byl prakticky neustále přeplněn, chybělo základní vybavení. Ve zprávě z prohlídky, uskutečněné 6. února 1946, se hovoří o přeplnění tábora, kdy na jedno lůžko připadají dvě osoby, nebyl dostatek příkrývek ani slavníků. Ubikace samotné kontrola shledala v nepořádku a plné nečistoty, elektrické vedení bylo nechráněné.¹⁹² Obdobně hovoří i zpráva z 6. března 1946, kde bylo požadováno urychlené odsunutí nepracujících a nemocných Němců do řádného sběrného tábora, protože zdejší podmínky byly uznány za nehygienické. Chyběla umývárna i prádelna a lékař nemohl zaručit, že na jaře nedojde k epidemii. Na 170 lůžek připadalo 260 osob.¹⁹³ Uvědomíme-li si, že už v hlášení okresního lékaře pro Zemský národní výbor ze dne 15. 1. 1946 se udává, že hygienické podmínky byly nevyhovující, tábor přeplněný a bylo nutné nařídit užití DDT na odvrácení, změny k lepšímu probíhaly velice pomalu, jak poznamenal i samotný lékař.¹⁹⁴

Problémem, výše už několikrát zmíněným, bylo hlavně přeplnění tábora. ONV se jej snažila vyřešit dvěma způsoby. Prvním bylo co nejširší zapojení zajatců, hlavně z řad vojáků, do pracovního procesu. Zajatci byli nasazováni na polní práce u sedláků, pracovali

¹⁹⁰ ABS, fond MV-Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha, inv. j. 87, *Zpráva o konečném provedení likvidace internačního a sběrného tábora v Brandýse nad Labem* z 29. 11. 1948., str. 2.

¹⁹¹ Tamtéž, str. 3.

¹⁹² ABS, fond ZNV-Zemský velitel internačních středisek v Čechách Praha, inv. j. 12, *Sběrné středisko Brandýs n. L. - prohlídka - závady*, 7. 2. 1946.

¹⁹³ SOKA Praha-východ, fond ONV-Odsuny Němců, kart. 224, *Odsun nemocných a nepracujících*, 6. 3. 1946.

¹⁹⁴ SOKA Praha-východ, fond ONV-Odsuny Němců, kart. 224, *Koncept*, 15. 1. 1946.

u zdejších řemeslníků a podnikatelů či přímo pro městské úřady. Bohužel, písemné doklady o počtech takto nasazených zajatců se dochovaly pro Starou Boleslav až od 8. 6. 1946, kdy se jednalo o 99 osob.¹⁹⁵ U seznamu pro Brandýs nad Labem, který pochází nejdříve z poloviny května 1946, se jedná o cca 235 osob.¹⁹⁶ Takto zaměstnaní zajatci v drtivé většině bydleli přímo u zaměstnavatelů nebo ve volných bytech po osídlescích odešlých do pohraničí. Mzdu za práci zajatců odváděli zaměstnavatelé buď přímo Fondu národní obnovy, příslušnému městskému či okresnímu úřadu, internačnímu táboru, případně zaměstnanému. Pan Miroslav Jeník ve svých vzpomínkách uvedl, že u jeho otce Bedřicha Jeníka v kovárně ve Staré Boleslavi byli takto zaměstnaní čtyři váleční zajatci. Jakýsi poplatek byl odváděn Fondu národní obnovy, Němci pracovali pouze za stravu a ubytování.¹⁹⁷ Životní podmínky u zaměstnaných zajatců byly individuální, dle přístupu zaměstnavatele, avšak lze je považovat za výrazně lepší než v táboře. Za příklad může sloužit fakt, že u Bedřicha Jeníka dostali Němci o Vánocích 1945 každý svůj dárek.¹⁹⁸

Takto se jednak využilo volné pracovní síly, jednak se rozptýlila masa zajatců. V internačním a sběrném táboře zůstávali hlavně práce neschopní – nemocní, přestárlí, děti a těhotné ženy. Ani těmito opatřeními, nebyl problém přeplněnosti tábora až do provedení odsunu uspokojivě vyřešen.

Po provedení větší části odsunu nebyl samotný tábor minimálně od počátku září trvale obydlen, ale fungoval již jen jako shromaždiště. Ve zprávě pro sběrné středisko Plzeň-Karlov ze 7. 9. 1946 se uvádí: „*Ve zdejším okrese není žádný sběrný tábor, nebo středisko. Němci, kteří jsou ve zdejším okrese, pracují většinou u rolníků. Den před jejich odsunem jsou soustředěni v bývalém táboře v Brandýse n. L., za účelem podrobení lékařské prohlídce.*“¹⁹⁹

Po úplném ukončení činnosti tábora 15. 10. 1946 bylo vybavení (postele, slamníky, nádobí) vráceno Okresní péči o mládež Brandýs nad Labem a baráky poskytnuty opět ČKD. Úřední razítka odevzdána velitelem tábora na ONV a zde komisionálně zničena.²⁰⁰

¹⁹⁵ SOKA Praha-východ, fond ONV-Odsuny Němců, kart. 224, *Seznam němec. stát. příslušníků přidělených na práci v obvodu stanice SNB St. Boleslav k 8. 6. 1946.*

¹⁹⁶ Tamtéž, *nedatovaný seznam.*

¹⁹⁷ Rozhovor s p. Miroslavem Jeníkem, 24. 10. 2011.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ SOKA Praha-východ, fond ONV-Odsuny Němců, kart. 224, *Odpověď k přípisu z 3. 9. 1946.*

²⁰⁰ ABS, fond MV-Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha, inv. j. 87, *Zpráva o konečném provedení likvidace internačního a sběrného tábora v Brandýse nad Labem z 29. 11. 1948.*, str. 2.

Stanovit kompletní přehled o početních stavech internovaných není zatím z dostupných dokumentů možné a to ani pro rok 1945, ani 1946. Materiály jsou velice útržkovité a přesně lze stanovit stav jen k několika datům z roku 1946 (viz. tabulky níže). Ani seznam celkového počtu odsunutých Němců nemůže dát přesný obraz o obsazenosti tábora, ačkoliv všichni jím museli projít, minimálně kvůli povinné lékařské prohlídce.

Stav k 20. 3. 1946 ²⁰¹						
	Muži		Ženy		Děti	
	Češi	Němci	Češi	Němci	Češi	Němci
v táboře	2	82	7	131	1	63
mimo tábor	6	753	7	1414	0	416

Stav k 15. 5. 1946 ²⁰²						
	Muži		Ženy		Děti	
	Češi	Němci	Češi	Němci	Češi	Němci
v táboře	1	93	1	152	0	76
mimo tábor	10	904	22	1619	7	472

Stav k 15. 6. 1946 ²⁰³						
	Muži		Ženy		Děti	
	Češi	Němci	Češi	Němci	Češi	Němci
v táboře	0	109	1	168	0	30
mimo tábor	15	877	38	1503	20	475

7.3. ODSUN

Díky záznamům správy internačního tábora je možné částečně zdokumentovat odsun německého obyvatelstva. První vlakový transport odjel již 6. 11. 1945, ale hlavní fáze odsunu proběhla až v roce 1946, konkrétně od 30. července do 18. září 1946. Němci určení k odsunutí byli soustřeďováni v internačním táboře, kde byli podrobeni lékařské prohlídce, vybaveni potřebnými doklady a se zavazadly o povolené maximální váze 50 kg odvedeni pod dozorem strážce na vlakové nádraží, kde nastoupili do připravených vlakových transportů. Bylo dbáno na to, aby rodiny zůstaly pohromadě. Celkem bylo

²⁰¹ ABS, fond Zemský národní výbor – Zemský velitel internačních středisek v Čechách Praha, inv. j. 12, *Internační a jiná střediska – evidence – hlášení z 20. 3. 1946.*

²⁰² Tamtéž, *Hlášení z 20. 5. 1946.*

²⁰³ Tamtéž, *Hlášení z 20. 6. 1946.*

z brandýského tábora vypraveno 13 řádných transportů, které dopravily vysídlence do větších středisek, odkud byli odvázeni do Německa. Cíle a počet odsunutých byly následující:

Cílový tábor²⁰⁴	Datum	Počet odvezených
Varnsdorf	6. 11. 1945	85
Lešany-Prosečnice	6. 11. 1945	60
Praha-Hagibor	27. 6. 1946	38
Lešany-Prosečnice	1. 7. 1946	422
Lešany-Prosečnice	20. 7. 1946	129
Lešany-Prosečnice	30. 7. 1946	165
Lešany-Prosečnice	5. 8. 1946	196
Lešany-Prosečnice	12. 8. 1946	249
Lešany-Prosečnice	21. 8. 1946	254
Plzeň-Karlovy	1. 9. 1946	289
Lešany-Prosečnice	7. 9. 1946	210
Lešany-Prosečnice	14. 9. 1946	212
Lešany-Prosečnice	18. 9. 1946	145
celkem		2454

Počet odsunutých ve třinácti transportech se však neshoduje s počty Němců dle tabulek v předchozí kapitole, navíc v brandýské kronice je uvedeno, že v období červen – září 1946 bylo z okresu odvezeno 4500 osob německé národnosti.²⁰⁵ Odsun se totiž netýkal německých válečných zajatců a osob pocházejících ze smíšených manželství. Bylo-li od 17. 6. do 18. 9. odsunuto celkem 2309 Němců a početní stav osob v táboře a pracujících Němců se pohyboval na čísle 3235, je po odečtení rozdíl 926 osob, které by měly spadat právě mezi zajaté vojáky a osoby smíšeného původu. Co se týče údaje z kroniky, jedná se buď o omyl kronikáře, který mohl zaměnit období červen 1945 – září 1946 za červen – září 1946, kdy mohly proběhnout nezaznamenané přesuny internovaných, nebo čerpal z dokumentů, které jsem neměl k dispozici a pak by se jednalo o odsun nepodléhající

²⁰⁴ SOKA Praha-východ, fond ONV – Odsuny Němců, *Celkový soupis transferu Němců z okresu Brandýs n/L.*

²⁰⁵ *Pamětní kniha Brandýsa nad Labem do roku 1950*, (CD-ROM), str. 594.

správě tábora, potažmo ONV. To jsou ovšem jen spekulace a bude nutné podrobit tuto otázku dalšímu bádání.

Ke dni 1. 10. 1946 byl odsun úředně ukončen.²⁰⁶

²⁰⁶ ABS, fond MV-Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha, inv. j. 87, *Hlášení o provedení likvidace tábora 6. 10. 1946.*

8. ZÁVĚR

Zvoleným cílem práce bylo zjistit co nejvíce informací a zdrojů k ucelenému popsaní konce války ve městech Brandýs nad Labem a Stará Boleslav, jejich osvobození a událostem, které následovaly těsně poté.

Brandýs nad Labem byl již před okupací centrem politického a soudního okresu brandýského. Sídlil zde okresní úřad, okresní soud a další vyšší správní úřady. Počtem obyvatel se jednalo spíše o menší centrum. Společně se Starou Boleslaví, představovala města důležitou dopravní křižovatku. Byl zde most přes Labe, kolem Staré Boleslavi vede železniční trať Děčín-Kolín a vedlejší trať vede i přes Brandýs. Obě města plnila též funkci posádkovou. Trvale zde sídlili dělostřelci a dragouni.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, usídlila se v Brandýse také německá úřední správa. Došlo k omezení spolkového života, odstranění všeho, co připomínalo bývalou Československou republiku, neznámo kam zmizela socha T. G. Masaryka. Mezi lidmi šířilo strach časté zatýkání a v důsledku Holocaustu, ztratili místní prakticky všechny své sousedy židovského původu, o němž mnohdy nevěděli ani oni sami.

Odbojovou činnost vyvíjela jak zdejší silná komunita bývalých důstojníků a vojáků, tak i většina předválečných masových organizací. Až do roku 1945 se soustředili hlavně na organizaci a udržení sítí informátorů, shromažďovali zbraně, distribuovali ilegální tiskoviny a pomáhali udržovat a upevňovat vlastenecké cítění svých spoluobčanů.

Výhodné polohy a volných kasárenských prostor využila též německá armáda, která pravidelně umísťovala do moderních staroboleslavských kasáren své jednotky, a v roce 1944 v lázeňském domě v Houštce zřídili lazaret.

Během květnových revolučních dnů se města nestala místem urputných bojů, ačkoliv ležela na přístupové cestě k Praze a stál zde strategicky významný most. Ne, nestalo se tak pro zbabělost místních, ale silná německá posádka, naprostý nedostatek zbraní povstalců a snad i notná dávka zdravého rozumu, nepřinesla městu zkázu. Ovšem tvrzení, že se tu vůbec nic nedělo, také není pravdivé. Nejeden místní zažil horké chvíle a vyhození železniční trati u Staré Boleslavi dne 8. května přispělo k zastavení řady vlakových transportů.

Bohužel se mi nepodařilo rozřešit situaci kolem příjezdu Rudé armády do Staré Boleslavi, kde se i nadále musíme spokojit s konstatováním, že „přijeli Rusové“. Tvrzení, že Ruští vojáci byli našimi nejlepšími přáteli a jejich vztahy s místními byly v tom

nejlepším pořádku, snad nebylo třeba ani vyvracet. Tím samozřejmě nechci zlehčovat hrdinství a zásluhy Rudé armády, vždyť jak napsal i sám kronikář, „*lumpové se najdou všude*“.²⁰⁷

Tato práce patří dost možná mezi vůbec první textové zpracování problému internačního tábora. Tábor, o kterém nemá většina místních zřejmě ani tušení, se stal místem utrpení stovek německých zajatců. V dnešní době již není na místě, schovávat se i před nepříjemnou pravdou, že i v našem městě došlo k řadě násilných činů na Němcích. Všechny byly zbytečné a jejich oběti dost možná zcela nevinné. Léta války, plná strachu ze smrti, pokřivila charakter řady lidí a vedla jen k dalšímu utrpení.

Po každé válce přichází čas na bilancování a sčítání ztrát. Počet obětí, jejichž smrt souvisela s válkou a Holocaustem se zatím zastavil na čísle 127 osob.

Snad jednou i moje práce přispěje k tomu, že se začne v našem městě více psát o dějinách válečných let včetně událostí jara a léta roku 1945, které se doposud odbývaly pár větami. Řada otázek stále zůstává nezodpovězena nebo je vyřešena jen na půl. Ani já nepovažuji svou práci na tomto textu za úplné uzavření této kapitoly dějin města. V současné době se připravuje projekt, kterého se hodlám zúčastnit. Jde o sérii sezení se seniory a pamětníky nad archivními fotografiemi. Cílem je zaznamenat vzpomínky těchto pamětníků, které, jak doufám, přispějí k bližšímu pochopení událostí květnových dnů roku 1945.

²⁰⁷ *Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-1945)*, (CD-ROM), str. 351.

9. PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Státní okresní archiv Praha-východ se sídlem ve Zdíbech-Přemyšlení

fond Okresní národní výbor Brandýs nad Labem, manipulační období 1945-1948

Kronika obecné dívčí školy v Brandýse nad Labem

Památník četnické stanice ve Staré Boleslavi

Plenum ONV 1945

Protokoly o schůzích Místního národního výboru Stará Boleslav

Archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra ČR v Praze

fond Hlavní velitelství SNB

fond Likvidace internačních, sběrných a jiných středisek

fond MV-Správa internačních, sběrných a pracovních středisek Praha

fond Sbírka dokumentů z prověřování skupin II. domácího odboje

fond Zemský národní výbor – Zemský velitel internačních středisek v Čechách
Praha

Národní archiv Praha

fond Sbírka staničních kronik (1902-1962)

fond Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha

fond Zemský národní výbor Praha 1945

Oblastní muzeum Praha-východ Brandýs nad Labem-Stará Boleslav

fond materiálů ke 2. světové válce

Kroniky a pamětní knihy mimo archiv

Kronika reálného gymnasia v Brandýse nad Labem 1940-1951

Pamětní kniha Brandýsa nad Labem (do r. 1950), CD-ROM

Pamětní kniha Staré Boleslavi (1937-45), CD-ROM

Pamětní kniha Staré Boleslavi (1945-55), CD-ROM

Školní kronika Újezdní hlavní školy pro dívky a chlapce v Staré Boleslavi

Literatura

Monografie

Almanach Gymnázia J. S. Machara., Gymnázium J. S. Machara, 2008.

GÖRTLER, Miroslav: *Ve jménu života.*, Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1980.

JAKL, Tomáš. *Květen 1945 v českých zemích: pozemní operace vojsk Osy a Spojenců = May 1945 in the Czech lands: ground operations of the Axis and Allied forces.*, Miroslav Bílý, Praha 2004.

LANDSMAN, Jan: *Plán měst Brandýsa nad Labem a Staré Boleslavi.*, Nakladatelství praktických příruček F. Hrdlička, Praha, rok vydání neuveden.

MACHÁČEK, Karel: *Útěk do Anglie.*, Univerzita Karlova, Praha 2003.

MAREŠ, Vladislav: *Tři emigrace armádního generála Aloise Lišky.*, Nakladatelství Dr. Milana Nováka, Brandýs nad Labem 2004.

PLAVEC, Michal: *Bomby pod Řípem. Nálety na Kralupy nad Vltavou, Neratovice, Veltrusy, Hněvice, Mělník, Roudnici nad Labem a další sídla během druhé světové války.*, Svět křídel, Cheb 2008.

RAJLICH, Jiří: *Mustangy nad Protektorátem. Operace britského a amerického letectva nad českými zeměmi a německá obrana.*, MBI, Praha 1997.

ROZKOŠNÁ, Blanka: *Židé v Brandýse nad Labem a okolí.*, Praha 2009.

ŠNAIBERK, Miroslav: *Putování brandýskou historií.*, Miroslav Šnaiberk, Brandýs n. L. - St. Boleslav 2005.

ZÁMIŠOVÁ, T.: *20. výročí historických dnů revolučních bojů 5. -10. května 1945 na okrese Praha východ.*, OV KSČ Praha-východ, Praha 1965.

Padli, abychom my mohli žít. Soupis památníků 2. odboje ve městech a obcích okresu Praha-východ., Oblastní muzeum Praha-východ, 1981.

Přehled dějin., MNV Brandýs nad Labem, Brandýs nad Labem 1948.

Věrní zůstali. Českoslovenští vlastenci v zahraničním odboji., Brandýs nad Labem - Stará Boleslav 2002.

30 let nemocnice v Brandýse nad Labem-Staré Boleslavi., Nemocnice s poliklinikou Brandýs n. L. - St. Boleslav, 1993.

50 let Městské spořitelny v Brandýse nad Labem., Městská spořitelna, 1947.

80 let gymnázia v Brandýse-Staré Boleslavi. Výroční zpráva., nákladem školy, Brandýs nad Labem 1993.

Sborníky

GÖRTLER, Miroslav: *Květen 1945 na středočeských železnicích*. in: Středočeský sborník historický, sv. 15, Státní oblastní archiv, Praha 1980.

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava: *Okresní péče o mládež v Brandýse nad Labem.*, in: Středočeský sborník historický, sv. 15, Státní oblastní archiv, Praha 1980.

Diplomové práce

OBERHEL, Hynek: *Léto 1945 v českém pohraničí na příkladu okresu Litoměřice*, diplomová práce, Filosofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2010.

Články v periodikách

KOUKAL, Josef: *Kasárna hlídali po odjezdu okupantů skauti.*, in: Zpravodaj Telegraf, ročník 3, číslo neuvedeno, květen 2005, str. 14.

LOYDA, Vladimír: *Květnové povstání českého lidu.*, in: Polabský týdeník TOK, ročník 3, číslo 18, květen 2002, str. 7.

ŠNAIBERK, Miroslav: *Víte, kde bývaly lázně Karolinen Bad?*, in: Polabský týdeník TOK, ročník 4, číslo 21, květen 2003, str. 10.

VYSKOČILOVÁ, Zuzana: *Tři vily.*, Brandýsko-staroboleslavský Prostor, ročník 2, číslo 10, listopad 2010, str. 9.

Encyklopedie

Všeobecná encyklopedie, díl 3, Diderot, Praha 1999.

Elektronické zdroje

<<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/46814>>

<<http://hloubkari.bloguje.cz/tema-11-stredocesky-kraj.php>>

<http://vojenstvi.cz/vasedotazy_27.htm>

<<http://www.jewishmuseum.cz/doc/brandys19.pdf>>

Rozhovory

Miroslav Jeník, Stará Boleslav, rozhovor 24. 10. 2011

Plk. v. v. Ing. Zdeněk Zalabák, Brandýs nad Labem, rozhovory 17. 11. 2011, 11. 1. 2012

Miroslav Písačka, Brandýs nad Labem, rozhovor 16. 3. 2012

Josef Klazar, Stará Boleslav, rozhovor 28. 3. 2012

Petr Enc, Brandýs nad Labem, rozhovor 9. 6. 2012

Paměti

Paměti pana Zdeňka Zalabáka, rukopis, nedatováno.

Filmové materiály

Filmové záběry pořízené kinoamatérem B. Weiglem na 16 mm film.

Výseky z tohoto filmu lze shlédnout v pořadu „Hledání ztraceného času“, dostupné z WWW na adrese <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/873537-hledani-ztraceneho-casu/29532424283-bylo-to-v-maji/>>

10. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Ppor.	podporučík
Kpt.	kapitán
Mjr.	major
Škpt.	štábní kapitán
Pplk.	podplukovník
Pplk. v. v.	podplukovník ve výslužbě
Plk.	plukovník
Plk. gen. štábu	plukovník generálního štábu

11. PŘÍLOHY

Příloha 1

Přepis výzvy vydané KSČ 5. 5. 1945²⁰⁸

OBČANÉ.

Rozhodující chvíle stojí před námi. Jde o to,
jak si život připravíme vlastní silou,
Je naděje, že v nejbližší době anglo-
americké oddíly vstoupí do našeho kraje.

Je nutno udržeti klid a pořádek za každou
cenu, proto zástupci všech vrstev lidu shodli se na
společné práci. Proto podporujte Národní výbory vždy a
ve všem a za všech okolností.

Nic Vám neslibujeme, vše si musíme vybudovati
vlastní silou. Náš cíl je zdravá lidská společnost,
odmítající jakékoliv příživníky, proti nimž vyhlašujeme
nesmiřitelný boj. Boj proti všem zrádcům, zbohatlíkům a
kořistníkům války.

Nic neničte, vše vyrobily naše ruce. Dost
zničila zhoubná ruka kata.

Udržujte klid, ale buďte na stráži, neboť světová
i místní reakce, zakuklená v nejkrásnější hesla a podoby,
vystrkuje drápy.

Proto s klidem a rozvahou do dalších dnů.

V Brandýse nad Labem, dne 5. května 1945.

Komunistická strana československá
co součást národních výborů

²⁰⁸ OMPV, fond 2, světová válka, kart. 14, *Výzva KSČ občanům, 5. 5. 1945.*

Příloha 2²⁰⁹

	Příjmení	Jméno	Titul	Narození	Úmrtí	Místo úmrtí	Poznámka
1.	Alter	Bedřich		1924	1945	Dachau	
2.	Alter	Karel	JUDr.	1895	1944	Osvětim	
3.	Alter	Pavel		1929	1945	Dachau	
4.	Alterová	Gertruda		1901	1944	Osvětim	
5.	Bayer	Jaroslav		1923	1944	Most	zahynul při náletu
6.	Bednář	Čeněk		1907	1943	Osvětim	odboj
7.	Berner	Richard		1904	1943	Osvětim	
8.	Bilík	František	plukovník	1891	1943	Plotzensee	odboj, popraven
9.	Bischitzká	Jindřiška		1872	1943	Osvětim	
10.	Blochová	Arnošta		1865	1943	Osvětim	
11.	Blochová	Karla		1867	1943	Osvětim	
12.	Bouček	Josef		1904	1945	Praha Florenc	padl
13.	Cempírek	Stanislav		1914	1945	Praha	oběť náletu
14.	Česák	Emanuel		1902	1942	Praha	popraven
15.	Dolanský	Antonín		1913	1945		na pochodu smrti
16.	Dolanský	Karel		1912	1945	Brandýs n. L.	zastřelen RA
17.	Eisenschimmel	Hynek		1888	1943	Osvětim	
18.	Eisenschimmel	Miloš		1921	1943	Osvětim	
19.	Eisenschimmelová	Edita		1925	1943	Osvětim	
20.	Flus	Arnošt		1914	1942	Malá Trostnica	
21.	Frischmannová	Anna		1909	1942	Trawnikiy	
22.	Frischmannová	Otilie		1888	1942	Trawnikiy	
23.	Hadrbolec	Karel		1902	1940	Mnichov	zahynul při náletu
24.	Hanžlíková	Anna		1902	1943	Osvětim	
25.	Hlávka	Josef	MUDr.	1894	1945	Praha	zahynul při náletu
26.	Häusher	Robert		1899	1945	Terezín	
27.	Hellerová	Pavčina		1876	1943	Osvětim	
28.	Hojtaš	Arnošt		1929	1943	Osvětim	
29.	Hojtaš	Artur		1896	1943	Osvětim	
30.	Hojtaš	Erich		1932	1943	Osvětim	
31.	Hojtašová	Marta		1907	1943	Osvětim	

²⁰⁹ Podle seznamu vypracovaného plk. v. v. ing. Zdeňkem Zalabákem.

32.	Kandler	Max Alois		1883	1943	Osvětim	
33.	Kohout	František		1914	1945	Terezín	odboj, popraven
34.	Kohout	Karel		1919	1945	Branžež	odboj, padl
35.	Kornfeldová	Irma		1877	1943	Osvětim	
36.	Kolínský	Jaroslav		1919	1942	Dachau	
37.	Kotek	František		1886	1943	Praha Pankrác	popraven
38.	König	Leo		1875	1943	Osvětim	
39.	König	Ota		1913	1943	Osvětim	
40.	Königová	Vilemína		1913	1943	Osvětim	
41.	Korbelová	Hedvika		1873	1942	Treblinka	
42.	Kračmar	Vladimír	Dr.	1897	1945	Praha	popraven
43.	Králík	Václav		1921	1945	Ostrava	totálně nasazený
44.	Kraus	Eduard		1890	1943	Osvětim	
45.	Kraus	Egon		1908	1943	Osvětim	
46.	Kraus	František		1893	1944	Osvětim	
47.	Kraus	Rudolf		1887	1943	Osvětim	
48.	Kraus	Gustav		1870	1943	Terezín	
49.	Krausová	Františka		1857	1943	Terezín	
50.	Krausová	Hedvika		1884	1943	Osvětim	
51.	Krausová	Otýlie		1885	1943	Osvětim	
52.	Krumpholz	Zdeněk		1937	1944	Osvětim	
53.	Krumpholzová	Helena		1901	1943	Terezín	
54.	Křížová	Antonie		1916	1945	Praha	oběť náletu
55.	Langer	Jiří		1916	1943	Terezín	odboj, popraven
56.	Laufer	Oskar		1921	1943	Osvětim	
57.	Laufer	Rudolf	MUDr.	1883	1943	Osvětim	
58.	Lauferová	Berta		1898	1943	Osvětim	
59.	Lípa	Karel		1918	1942	Mauthausen	odboj
60.	Liška	Jaroslav		1926	1945	Schwerinu	na pochodu smrti
61.	Lobosický	Viktor		1898	1943	Osvětim	
62.	Louda	Karel		1897	1945	St. Boleslav	padl ve službě
63.	Löwit	František		1921	1942	Mauthausen	
64.	Lukeš	Augustin		1894	1942	Osvětim	
65.	Luňák	František		1920	1945	Praha	na barikádách
66.	Lustig	Evžen		1887	1943	Osvětim	

67.	Lustig	Hanuš		1933	1944	Osvětim	
68.	Lustig	Josef		1865	1943	Terezín	
69.	Lustig	Karel		1885	1944	Osvětim	
70.	Lustigová	Anna		1916	1943	Osvětim	
71.	Lustigová	Milena		1936	1944	Osvětim	
72.	Lustigová	Pavla		1898	1944	Osvětim	
73.	Maasová	Markéta		1923	1943	Osvětim	
74.	Macháček	Jiří		1915	1941	Francie	sestřelen, padl v boji
75.	Málek	Karel		1908	1945	St. Boleslav	zastřelen
76.	Maruna	Josef	JUDr.	1894	1942	Praha Kobylisy	odboj, popraven
77.	Moravec	Josef		1920	1943	Golnow	odboj, popraven
78.	Munk	Adolf	JUDr.	1887	1944	Osvětim	
79.	Mušková	Pavla		1869	1944	Terezín	
80.	Navara	František		1906	1945	St. Boleslav	výbuch
81.	Němec	Vladimír		1915	1942	Pankrác	sebevražda
82.	Neumannová	Adéla		1878	1942	Sobibor	
83.	Novák	Bedřich		1906	1943	Osvětim	
84.	Novák	Jaroslav	prap.	1892	1945		na pochodu smrti
85.	Novák	Karel		1922	1945	Dachau	
86.	Osoba	Jaroslav		1922	1945	Praha	oběť náletu
87.	Pick	Josef		1906	1943	Osvětim	
88.	Pick	Oldřich		1904	1943	Osvětim	
89.	Picková	Olga		1868	1943	Osvětim	
90.	Picková	Olga		1904	1943	Osvětim	
91.	Průcha	Bohumil		1908	1942	Mauthausen	čínovník Sokola
92.	Regner	Edmund		1865	1943	Terezín	
93.	Reiner	František		1914	1943	Terezín	
94.	Reiner	Richard		1882	1943	Osvětim	
95.	Reinerová	Hana		1918	1943	Osvětim	
96.	Reinerová	Matylda		1892	1943	Osvětim	
97.	Robitschek	Hanuš		1901	1943	Osvětim	
98.	Robitscheová	Anna		1909	1943	Osvětim	
99.	Schulhofová	Hermína		1874	1943	Osvětim	
100.	Seidemann	Vilém		1859	1942	Brandýs n. L.	
101.	Seidemannová	Jana		1862	1943	Terezín	

102.	Stadler	Artur		1895	1943	Osvětim	
103.	Stadlerová	Helena		1899	1943	Osvětim	
104.	Stránský	Rudolf		1888	1942	Praha	popraven
105.	Strunz	František		1911	1943	Praha Bohnice	
106.	Svatoš	František		1913	1943	Mauthausen	
107.	Šach	Vlastimil		1910	1943	Osvětim	
108.	Šlouf	Martin		1904	1944	Golnov	
109.	Šotlík	František		1903	1945	Golnov	
110.	Šťastná	Alžběta		1893	1943	Osvětim	
111.	Šťastný	Hugo		1882	1943	Osvětim	
112.	Šťastný	Zdeněk		1924	1943	Osvětim	
113.	Tájek	Karel		1903	1943	Osvětim	odboj
114.	Tošnar	Antonín		1921	1943	Gross-Rosen	
115.	Traub	Miroslav		1943	1944	Osvětim	
116.	Traub	Zdenko		1912	1945	Dachau	
117.	Traubová	Hana		1915	1944	Osvětim	
118.	Tůma	František		1866	1943	Praha Pankrác	popraven
119.	Tůma	Josef		1902	1943	Praha Pankrác	popraven
120.	Ulrych	Karel		1910	1942	Praha Pankrác	popraven
121.	Vohryzek	Vilém		1888	1943	Osvětim	
122.	Vohryzková	Bedřiška		1891	1943	Osvětim	
123.	Vohryzková	Helena		1922	1943	Osvětim	
124.	Veselý	František	škpt.	1894	1942	Praha Pankrác	odboj
125.	Volf	Bohumil		1894	1945		odboj
126.	Volf	Eduard		1898	1942		odboj
127.	Weissová	Anna		1873	1943	Osvětim	

12. FOTOGRAFICKÁ PŘÍLOHA

1. Protitankový zátaras na Lázeňské třídě ve Staré Boleslavi.
2. Německé jednotky ustupují přes Brandýs nad Labem.
3. Vojáci z 208. pěší divize v jednání s českými četníky na křižovatce „U Záložny“.
Vojáci s bílými páskami na čepici jsou zřejmě Rakušané. Brandýs nad Labem.
4. Odzbrojování vojáků z jednotky Panzer Corps Feldherrnhole. Brandýs nad Labem.
5. Trosky sestřeleného letounu Fiesler Fi 156 „Storch“ TG+LH(či M). Brandýs nad Labem.
6. Příjezd tanků Rudé armády do Brandýsa 10. května 1945.
7. Sovětský tank vítaný brandýskými občany u náměstí.
8. Projevy představitelů ONV a plk. Vaganova, velitele 69. mechanizované brigády z balkonu radnice v Brandýse. 10. 5. 1945.
9. Manifestační průvod občanů ve Staré Boleslavi 5. 5. 1945.
10. Tanky Rudé armády osvobozují Starou Boleslav.
11. Rudá armáda na staroboleslavském náměstí 10. května dopoledne.
12. Hudba pana Švejdy v čele slavnostního průvodu Starou Boleslaví.
13. Sovětští vojáci.
14. Štáb generála Kuzněcova v domě poštmistra Paboučka. Stará Boleslav.
15. Sovětští vojáci v lese u Staré Boleslavi.
16. Družba v „Domě armády“. Kasárna knížete Václava, Stará Boleslav.
17. Plukovník I. S. Vaganov se podepisuje do staroboleslavské kroniky. 11. 5. 1945.
18. Odjezd československých vojáků z brandýského nádraží do pohraničí 16. 5. 1945.

1.) Protitankový zátaras na Lázeňské třídě ve Staré Boleslavi.²¹⁰

²¹⁰ Soukromá sbírka Miroslava Jeníka.

2.) Německé jednotky ustupují přes Brandýs nad Labem.²¹¹

3.) Vojáci z 208. pěší divize v jednání s českými četníky na křižovatce „U Záložny“. Vojáci s bílými páskami na čepici jsou zřejmě Rakušané. Brandýs nad Labem.²¹²

²¹¹ Archiv OMPV.

²¹² Archiv OMPV.

4.) Odzbrojování vojáků z jednotky Panzer Corps Feldherrnhole. Brandýs nad Labem.²¹³

5.) Trosky sestřeleného letounu Fiesler Fi 156 „Storch“ TG+LH(či M). Brandýs nad Labem.²¹⁴

²¹³ Archiv OMPV.

²¹⁴ Archiv OMPV.

6.) Přijezd tanků Rudé armády do Brandýsa 10. května 1945.²¹⁵

7.) Sovětský tank vítaný brandýskými občany u náměstí.²¹⁶

²¹⁵ Archiv OMPV.

²¹⁶ Archiv OMPV.

8.) Projevy představitelů ONV a plk. Vaganova, velitele 69. mechanizované brigády z balkonu radnice v Brandýse. 10. 5. 1945²¹⁷

9.) Manifestační průvod občanů ve Staré Boleslavi 5. 5. 1945.²¹⁸

²¹⁷ Archiv OMPV.

²¹⁸ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

10.) Tanky Rudé armády osvobozují Starou Boleslav.²¹⁹

11.) Rudá armáda na staroboleslavském náměstí 10. května dopoledne.²²⁰

²¹⁹ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

²²⁰ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

12.) Hudba pana Švejdy v čele slavnostního průvodu Starou Boleslaví.²²¹

13.) Sovětští vojáci.²²²

²²¹ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

²²² Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

14.) Štáb generála Kuzněcova v domě poštmistra Paboučka. Stará Boleslav.²²³

15.) Sovětští vojáci v lese u Staré Boleslavi.²²⁴

²²³ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

²²⁴ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

16.) Družba v „Domě armády“. Kasárna knížete Václava, Stará Boleslav.²²⁵

17.) Plukovník I. S. Vaganov se podepisuje do staroboleslavské kroniky. 11. 5. 1945.²²⁶

²²⁵ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

²²⁶ Soukromý archiv Jiřího Pelnáře.

18.) Odjezd československých vojáků z brandýského nádraží do pohraničí 16. 5. 1945.²²⁷

²²⁷ Archiv OMPV.